

NECM

﴿٥٣﴾ سُورَةُ النَّجْمِ

Vennecmi sûresi, Necim sûresi de denilir, Mekkîdir.

Âyetleri - Altmış ikidir.

Kelimeleri - Üç yüz altmıştır.

Harfleri - Bin dört yüz beştir.

Fasılası - و ن ؤ ة ا ی harfleridir.

Buharînin ibni Abbastan, ibni Merduyenin ibni Mesuddan tahrirlerine göre bu sûre Peygamberin

kıraetini 'lân ettiği ilk sûredir. Haremi şerifte kıraet buurdu, Müşrikler dinliyorlardı, yine Buharî ve Müslim ve ebû Davud ve Nese'inin ibni Mes'uddan rivayetlerinde de secde nâzil olan ilk Sûre Venneccidir.

Resulullah secde etti, nâs da hep secde ettiler ancak bir adam, bir avuç toprak aldı onun üzerine secde etti, sonra ben onun kâfiren katlolunduğunu gördüm, o ümeyyetibni halef idi demiştir. Ebû hayyan da Bahirde Resulullah ile beraber mü'minler ve müşrikler hep secde ettiler, Ebû Lehebin gayri, çünkü o bir avuç toprağı alına kaldırdı bu, yeter dedi» diye kaydetmiştir. Alûsî ikisinin de öyle yapmış olması muhtemeldir diye cem'a işaret eylemiştir.

Sebebi nüzulü - Yine Ebû hayyanın beyanına göre: Müşriklerin Muhammed, aleyhissalâtü vesselâm, Kur'anı kendi uyduruyor demiş olmalarıdır, bu sebeble de Sûrei Tûrun âhirine münasebeti zâhirdir, orada kâhin, mecnun şâir, kendi tekavvül ediyor dedikleri tasrih olunmuş idi. Allah tealâ onları redd için kasem ile hakikati beyan ederek buyuruyor ki:

Sh:»4568

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

﴿١﴾ وَالنَّجْمِ إِذَا هَوَىٰ ﴿٢﴾ مَا ضَلَّ صَاحِبُكُمْ وَمَا غَوَىٰ
 ﴿٣﴾ وَمَا يَنْطِقُ عَنِ الْهَوَىٰ ﴿٤﴾ إِنْ هُوَ إِلَّا وَحْيٌ يُوحَىٰ
 ﴿٥﴾ عَلَّمَهُ شَدِيدُ الْقُوَىٰ ﴿٦﴾ ذُو مِرَّةٍ فَاسْتَوَىٰ ﴿٧﴾ وَهُوَ
 بِالْأَفْقِ الْأَعْلَىٰ ﴿٨﴾ ثُمَّ دَنَا فَتَدَلَّىٰ ﴿٩﴾ فَكَانَ قَابَ قَوْسَيْنِ
 أَوْ أَدْنَىٰ ﴿١٠﴾ فَأَوْحَىٰ إِلَىٰ عَبْدِهِ مَا أَوْحَىٰ ﴿١١﴾ مَا كَذَبَ
 الْفُؤَادُ مَا رَأَىٰ ﴿١٢﴾ أَفَتُمَارُونَهُ عَلَىٰ مَا يَرَىٰ ﴿١٣﴾ وَلَقَدْ
 رَأَاهُ نَزْلَةً أُخْرَىٰ ﴿١٤﴾ عِنْدَ سِدْرَةِ الْمُنْتَهَىٰ ﴿١٥﴾ عِنْدَهَا
 جَنَّةُ الْمَأْوَىٰ ﴿١٦﴾ إِذْ يَغْشَى السِّدْرَةَ مَا يَغْشَىٰ ﴿١٧﴾ مَا
 زَاغَ الْبَصَرُ وَمَا طَغَىٰ ﴿١٨﴾ لَقَدْ رَأَىٰ مِنْ آيَاتِ رَبِّهِ الْكُبْرَىٰ
 ﴿١٩﴾ أَفَرَأَيْتُمُ اللَّاتَ وَالْعُزَّىٰ ﴿٢٠﴾

Meali Şerifi

O necme kasem ederim indiği dem ki 1 Şaşırmadı sahibiniz azıtmadı da 2 Ve hevadan söylemiyor 3 O

sade bir vahiydir ancak vahyolunur 4 Ta'lim etti ona kuvveleri şiddetli 5 Bir kuvvet sahibi, hemen duruklandı

6 Ve o en yüksek ufukta idi 7 Sonra yaklaştı da tedellî etti 8 « قَابَ قَوْسَيْنِ أَوْ أَدْنَىٰ » oldu

da 9 Verdi kuluna verdiği vahyi 10 Gözün gördüğünü kalb tekzib etmedi 11 Şimdi siz ona o görüşüne

karşı

Sh:»4569

mücadele mi ediyorsunuz? 12 Kasem olsun ki o onu bir deha da inişinde gördü 13 Sidrei müntehanın

yanında 14 Ki Cennetül'me'vâ onun yanında 15 O dem ki o Sidreyi bürüyen bürüyordu 16 Göz, ne şaştı ne

aştı 17 Vallahi gördü rabbının âyâtından en büyüğünü gördü 18

1. ﴿وَالنَّجْمِ﴾ Ennecme kasem - « لام », ahid de cins de olabilir.

NECİM, bir kaç ma'nâya gelir, burada her birine ihtimal verilmiştir. - 1) Evvelâ ma'lûm olduğu üzere yıldız

demektir. - 2) Şecer mukabili olarak sakı olmyan ot, çemen ma'nâsına gelir «

﴿وَالنَّجْمِ وَالشَّجَرِ يَسْجُدَانِ﴾ gibi. - 3) Vakıt vakıt, ceste ceste taksît suretiyle verilen şeyin

her kısmına da denir. Kur'an da yirmi üç senede ceste ceste nâzil olduğundan «müneccemen» nâzil oldu

denilir ve her defasında nâzil olan mıkdarına bir necim ıtlak edilir. - 4) Sonra lâmi ahid ayrılmamak şartıyla

«النَّجْمُ» bilhassa Süreyyaya, ya'ni Ülker yıldızına ism olmuştur ki esmai galibe kabîlindedir. Ülker,

Semâda üzüm salkımı gibi görünür. Kamerin menazilinden üçüncü sayılır. Arablar mesel olarak: «

إِذَا طَلَعَ النَّجْمُ عَشَاءً ابْتَغَى الرَّاعِي كِسَاءً = Ülker akşam doğarsa çoban

örtü ister» derler. Çünkü o zaman Güneş onun mukabilinde olarak Akrebin evvelinde bulunduğundan

gurubu ile tulu' eder, Bir hadîste de: «إِذَا طَلَعَ النَّجْمُ صَبَاحًا ارْتَفَعَتِ الْعَاهَةُ»

= vârid olmuştur ki Ülker sabahleyin doğarsa âfet kalkar demektir.»

Bu suretle Süreyya yıldızın en göze çarpanı ve menazilin en meşhuru olmak hasebiyle burada

müfessirlerin bazıları bununla tefsir etmişlerdir. Bir de bu Sûrede «رَبُّ الشَّعْرَى» geleceği cihetle

bazıları da burada lâmi ahd ile ennecm, Şi'râ yıldızı olduğunu söylemişlerdir. Bu ikisinde «هَوَى» , tulu'

ma'nâsına olur. Bir çokları da lâmi cins ile mutlak yıldız ma'nâsına hamleyemişlerdir. Sonra kimisi hakikat

kimisi de mecaz ma'nâsı gözetmişlerdir.

Netekim Ca'feri Sadık Hazretleri, murad Hazreti Peygamber sallallahü aleyhi vesellemdir demiş buna göre

« هَوَى » den murad mi'racdan inmesi yâhud lâmekâne urucu demek olur. Fakat Ebû hayyanın nakline

göre ibni Abbas, Mücahid, Ferra ve Kazıy münzir ibni Said, burada ennecimden murad Kur'anın nüzul

eden miktarı demek olduğunu söylemişlerdir. Nisaburî der ki: bu surette «

وَالْقُرْآنِ الْحَكِيمِ إِنَّكَ لَمِنَ الْمُرْسَلِينَ» gibi olur. Biz de bu ma'nâyı tercih

etmek istiyoruz. Bunun için mealde necmi yıldız diye terceme etmeyib bu ihtimallere muntabık olabilmek

üzere şöyle diyoruz: o necme kase ederim ﴿اِذَا هَوَى﴾ indiği dem ki - « هَوَى يَهْوَى »,

ikinci babdan, masdarı « هَوِيًّا ، وَهَوِيًّا هَوِيًّا » dir ki şahinin inişi gibi sür'atle süzülüp

inmek ve düşmek veya yukarı fırlamak ma'nâlarına gelir. Yıldızların tulûu da gurubu da bir heveyan, ya'ni

ufuka bir fırlayış veya ufuktan bir iniş yâhud düşüş demektir. Ecramı Semâviyye «

كُلُّ فِي فَلَكٍ يَسْبَحُونَ» olduklarından hepsi sukut kanununa tabidirler. «gravitation»

kanunu bir heveyân kanunudur. Bu madde dördüncü babdan olarak « هَوَى ، يَهْوَى » diye

kullanıldığı zaman da masdarı « هَوِيًّا » gelir ki nefsin şehvetine meyli, arzusuna düşkünlüğü sevdası

ma'nasına gelir. Burada « النَّجْمِ » yıldız ma'nâsına olduğuna göre heveyânı guruba da tulûa da

muhtemeldir. Yolcular yıldızların tulû' veya gurub lâhzalariyle istidlâl ederek yol bulurlar. Umum yıldızların

gurubu ise sabah vakti demektir. Şu halde cins murad olunursa kasem, sabah vaktına yapılmış demek olur.

Çemen ma'nâsında ise heveyân otların yükselip yere yattığı zamandır ki baharın kuvvetli çağıdır. Kur'anın

necmi olduğuna göre ise hüviy onun nüzulü demektir. Bu surette Kur'anın bir iniŐde inen her kısmının indiği

lâhzaya, ya'ni vahiy vakiasının tecelli eylemekte bulunduğu saatte tecelli eden âyâti ilâhiyyeye yemin

edilerek Şu cevap tahkik ve te'kid ile

Sh:»4571

isbat ve tebliğ olunuyor: 2. ﴿مَا ضَلَّ صَاحِبِكُمْ وَمَا غَوَى﴾ sapıtmadı da sahibiniz

azıtmadı da -

DALÂL, hüdanın zıddı, yol gaib etmek veya hiç yol bulamayıp Őaşkın kalmak,

ĞAYY de rüŐdün zıddı ki aklın istikametini veya yolun doğrusunu gaib etmektir.

«SAHİB» den murad, Muhammed Mustafa sallâllahü aleyhi vesellemdir. Hitab da ona Kur'anı kendi

uyduruyor diyen Kureyş ve eşbahinedir. Bunlara karşı sahibiniz ta'biri ma'nâlıdır. Zira sahib daima suhbette

bulunan arkadaş ve sahabet edip koruyan hamî ma'nâlarını ifade ettiği için şu meali ifade eder: şimdiye

kadar suhbetinde bulunarak pek iyi tanıdığınız, aklına, istikametine kail olduğunuz, bundan sonra da sizi

sahabet edip hak yolunu göstermek isteyen arkadaşınız, ne yolunu şaşırды ne de aklını: ne aldanır, ne de

aldatır. Ne sahirdir ne kâhindir ne de mecnun 3. ﴿وَمَا يَنْطِقُ عَنِ الْهَوَىٰ﴾ hevâdan da

söylemiyor - onun nutku, bâhusus Kur'anı nâtık olması kendisinin re'y-ü arzusundan, gönlünün meyl-ü

sevdasından neş'et etmez. Öyle sırf nefsî bir söyleyiş değildir. Binaenaleyh o, bir şâir olmadığı gibi keyf ve

arzusuna göre hüküm sürmek isteyen ehli hevâdan da değildir. 4. ﴿إِنْ هُوَ﴾ o - ya'ni Kur'an veya

onun nutku ﴿إِلَّا وَحْيٌ﴾ ancak bir vahiydir başka türlü söylenemez, yalnız ﴿يُوحَىٰ﴾

vahyolunur - Allah tealâ tarafından kendisine vahiy ve tebliğ olunmak suretiyle bilinip söylenebilir. İlmî

hakikatler, bâhusus istikbalin karanlıklarını keşfederek verilecek hükümler, söylenecek haberler hak

tarafından bir ihbar ve ihtibara mütevakkıftır.

Peygamberin hiç ictihad ile âmil olmadığına kail olan

ulema, bu âyet ile istidlâl etmişlerdir. Fakat « عَفَا اللَّهُ عَنْكَ لِمَ أَذِنْتَ لَهُمْ » gibi

âyetler Peygamberde de icthadın vukuunu; ancak isabet olmazsa o halde bırakılmayıp vahyile tashih

edildiğini iş'ar eder. Bu âyet de esas l'tibariyle Kur'an hakkında olmak gerektir. Hadîslerine de şâmil olmak

üzere mutlak nutkuna hamledildiği takdirde de müntehası l'tibariyle mülâhaza edilmek ıktiza edecektir. «

وَوَحَىٰ يُوْحَىٰ

« وَحَىٰ يُوْحَىٰ » da vahyin muzari' sıygasiyle te'kid olunarak tahkik ve tavsıfında buna da bir işaret yok

değildir. Sonra bu vahyin en kuvvetli ilmoldüğünü beyan için de buyuruluyor ki: 5. ﴿عَلَّمَهُ﴾ ta'lim etti

ona - ta'lim fi'li iki mefule teaddi eder. Bundan burada ya birinci veya ikinci mefulün mahzup olduğunu

anlarız. « عَلَّمَهُ » deki zamir Peygambere irca' edilirse Kur'ana raci' olan ikincisi mahzup demektir. Bu

zamir, Kur'ana irca' edildiği, ya'ni «ta'lim etti onu» diye ma'nâ verildiği surette de Peygambere raci' olan

birincisi hafzedilmiş demek olur. Maamafih ikisinde de ma'nâ birdir. Ya'ni sahibinize o vahyolunan Kur'anı

öğretti belletti ﴿شَدِيدُ الْقُوَىٰ﴾ kuvveleri şiddetli 6. ﴿ذُو مِرَّةٍ﴾ bir kuvvet sahibi - «

﴿الرَّحْمَنُ عَلَّمَ الْقُرْآنَ﴾ buyurulduğu vechile Kur'anı ta'lim eden Allah tealâ olduğunda şübhe

yok ise de «

﴿قُلْ مَنْ كَانَ عَدُوًّا لِجِبْرِيلَ فَإِنَّهُ نَزَّلَهُ عَلَىٰ قَلْبِكَ بِإِذْنِ اللَّهِ

ve «

﴿قُلْ نَزَّلَهُ رُوحُ الْقُدُسِ مِنْ رَبِّكَ بِالْحَقِّ﴾ . ﴿نَزَلَ بِهِ الرُّوحُ

«الْأَمِينُ» âyetlerinde beyan olunduğu üzere Allahın izniyle Kur'anı kalbi Muhammedîye indiren «

«أَوْ يُرْسِلَ رَسُولًا فَيُوحِيَ بآذَنِهِ مَا يَشَاءُ» mısdağınca vahyi getiren Resul,

ruhul'kudüs Cibrîli emîn olduğu da muhakkak bulunduğundan burada iki veche muhtemil görünür.

İbni Abbastan vârid olan bir rivayete göre Allah tealâ denilmiş ise de Hazreti Aişeden vârid olan

rivâyette Cebrail diye tefsir olunmuş ve evsaf ve elfazın zâhiri de buna münasib bulunmuş olduğundan

çokları Cebrail demişlerdir. Netekim Beyzavî «

مَلِكٌ شَدِيدٌ قُوَاهُ وَهُوَ جَبْرَائِيلُ فَإِنَّهُ الْوَاسِطَةُ فِي إِبْدَاءِ

الْخَوَارِقِ = ya'ni kuvveleri şiddetli bir Melek ki o Cebraildir.

Sh:»4573

Zira o, harikalar ızharında vasıtaadır» demiştir. Sonra da obir kavle «قِيلَ» ile işaret eylemiştir. Taberî,

şedidül'kuvâ, şedidül'esbab demektir diyor. Nisaburî de ya'ni ilmî ve amelî kuvveleri hepsi şedid diye ifade

etmiş ve demiştir ki müteallimin fazileti anlaşılmaq için muallim medholunmuştur. «عَلَّمَهُ جَبْرِيْلُ»

denilmiş olsa idi bunun zâhirinden müteallimin fazileti açık anlaşılmazdı. Bir de bunda «يَعْلَمُهُ بَشَرٌ»

» diyenlerin sözünü red vardır. Çünkü «

﴿وَخُلِقَ الْإِنْسَانُ ضَعِيفًا﴾ . ﴿وَمَا أُوتِيتُمْ مِنَ الْعِلْمِ إِلَّا قَلِيلًا﴾

» dir. اهـ .

MİRRE, mürürün binai nev'i, öd, akıl, kuvvet, kat, sağlamlık gibi bir kaç ma'nâya gelebileceğine göre

zûmirre; müessir ve nâfiz, ödlü, ya'ni ödeğin zıddı olarak kavî ruhlu, akıllı, kuvvetli, sağlam vücudlu

mefhumlarını ifade edebilirse de müfessirîn başlıca üç ma'nâ göstermişlerdir:

1)- Kuvvetli - 2) sağlam yapılı güzel manzaralı - 3) Keşşaf, Beyzavî ve Ebüssüüdün ifadelerine göre akıl

ve re'inde hasafet ve metanet sahibi. Bunlardan birincisi, ya'ni kuvvetli ma'nâsı «

﴿إِنَّ اللَّهَ هُوَ الرَّزَّاقُ ذُو الْقُوَّةِ الْمَتِينُ﴾ mucebince Allah tealânın sıfatı

olabilirse de ikinci ve üçüncü ma'nâlar Cebraile yakışır. ﴿فَاسْتَوَى﴾ hemen istivâ ediverdi - Ragıb

der ki: istivâ kelimesi iki türlü kullanılır. Birisinde iki veya daha ziyade fâile isnad olunur: meselâ, istevâ

zeydün ve amrun denilir müsavi oldular demektir. Müsavat da kemmiyyette veya keyfiyyette muadele, ya'ni

denkleşmedir. « ﴿لَا يَسْتَوْنَ عِنْدَ اللَّهِ﴾ » bu ma'nâdandır. İkincisi de bir şeyin zatındaki i'tidale -

düzgünlük, denklik, doğruluk, yükseklik gibi nisbeti mahsusaya - söylenir, «

﴿ذُو مِرَّةٍ فَاسْتَوَى﴾ . ﴿فَإِذَا اسْتَوَيْتَ أَنْتَ﴾ . ﴿لِتَسْتَوُوا عَلَيَّ﴾

ظُهُورِهِ ﴿﴾ . ﴿فَاسْتَوَىٰ عَلَىٰ سُوْقِهِ﴾ ﴿وَاسْتَوَىٰ فُلَانٌ عَلَىٰ عُمَالَتِهِ﴾ .

«فَاسْتَوَىٰ عَلَىٰ سُوْقِهِ» gibi. «عَلَىٰ» ile tadiyesinde de istilâ ma'nâsını iktiza eder. Maamafih

buradaki «فَاسْتَوَىٰ» de müfessirînin bir kaç vechi vardır. Evvelâ bunun zamirinde iki vech

muhtemeldir. Birisi ta'lim eden Cebraîle, birisi de

Sh:»4574

ta'lim olunan sahibe raci' olmasdır. Cibrîle raci' olduğuna göre «فَاء» tefsiriyye olarak «عَلَّمَهُ» ya

atfolunup «مَا أَوْحَىٰ» kavline kadar ta'limin keyfiyyetini bir nevi' beyandır. Bunda istivâ Cibrilîn

düpedüz kendi suretiyle ufukı a'lâda doğrudan doğru zuhuru ma'nâsına olarak «

«اسْتَقَامَ عَلَىٰ صُورَتِهِ الْحَقِيقِيَّةِ» diye anlatılmıştır. Denilmiş ki Enbiyadan hiç biri

Cebraîli hakikî suretiyle görmemişti ancak Muhammed aleyhissalâtü vesselâm biri Arzda biri Semâda iki

kerre gördü **اه**. Bu izaha göre ma'nâ şu oluyor: Cebraîl ona şöyle ta'lim etti: ba'zan olduğu gibi, beşer

suretinde temessül ederek değil, Allahın yarattığı gibi hakikî suret ve hilkati ile düpedüz doğrudan doğru

ufukı a'lâda durup göründü. Bunu dosdoğru Semâda göründü diye de ifade edebiliriz. Ba'zıları ta'lim etti de

Semâda durdu demişler, ba'zıları da verilen emr üzerine kuvvetiyle istiylâ etti demişlerdir. İstivâ eden

Peygamber olduğuna göre ise - ki biz bu ma'nâ üzerine yürümek istiyoruz - « فا » mücerred ta'kiyb veya

sebebiyye olarak şöyle demek olur: o kuvvetleri şiddetli kuvvet sahibi ta'lim etti de sahibiniz hemen istivâ

etti. Ya'ni ilm-ü nübüvvette yükselip istikametini aldı, 7. ﴿وَهُوَ﴾ ve o - istivâ ettiği sıra

﴿بِالْأَفْقِ الْأَعْلَى﴾ en yüksek ufukta olarak istivâ etti -

UFUK, Esas ma'hasında mutlaka kıyı ve kenar demektir. Bilhassa Semânın kenarlarından kıyısına ve eteğine denir. Rûzgârların estiği cihetlere de ıtlak edilir. Hey'etçilerin ufukı hissî, ufukı zâhirî veya mer'î veya şuaî, ufukı hakikî diye mülâhaza ettikleri üç daire istilahî olmakla beraber ikinci ma'nâdan hariç değildir.

Çünkü hasılı rasıdın kametine amuden bulunduğu noktadan veya gözünden veya merkezi Arzdan geçtiği

düşünülen Arz müstevîsinin Semâ ile faslı müşterekine ufuk denilmiş oluyor ki Arz bakımından gök

kubbenin tam kıyısı demektir. Şu halde ufuk bir bakıma Arzın, bir bakıma da Semânın kıyısı olacağından en

yüksek kıyısı

Sh:»4575

demek olan ufukı a'lâ, ufukı Semâ ve ufukı şarkî denilmiştir.

Fahrudini Razî der ki: meşhuru bu « هو » zamiri Cibrîlidir. Cibrîl, Allahın halkettiği gibi ufukı şarkîde istivâ eyledi, azametinden bütün meşrıkı kapladı diye ma'nâ verilmiştir. Halbuki zâhir olan murad Muhammed sallallahü aleyhi vesellem olmasıdır. Ma'nâsı mekânda âlf bir makamda istivâ ise de maksad hakikaten mekânda bulunmak değil, kadrinin, rütbe ve menzilesinin yüksekliğidir اه .

8. ﴿ثُمَّ دَنَا﴾ Sonra yaklaştı ﴿فَتَدَلَّى﴾ tedellî etti de - tedellî kelimesinde üç iştikak

vardır. Birisi delâlden aslı tedellül olarak dilber, naz suretinde cilve ve inbisat göstermektir. Burada bu ma'nâdan bahsetmişlerse de Allah tealâya isnad edildiği takdirde habîb ile mahub beyninde mahabbet tecelliyatından güzel bir istiare olabilir. İkincisi: yaî olarak «delâ» dan yaklaşmak ve tevazu' eylemek ma'nâsına gelir ki burada ba'zıları bu ma'nâyı vermişlerdir. Bu surette « دنا » nın bir tefsiri gibi olarak yaklaştı indi veya indi yaklaştı meâlinde olur. Üçüncüsü vavî olarak « دلو » den müştak olmasıdır. Delv ismi kofa demek olduğu gibi delv masdarı da kofayı sarkıtmak veya çekmek ma'nâlarına geldiği için onun tefe'ulü olan tedellî de her hangi bir şeyin yukarıdan aşağı sarkması veya aşağıdan yukarı çekilmesi ma'nâlarına gelebilir. Onun için çokları Cibrîlin fi'lı olmak üzere sarkmak ma'nâsıyla tefsir etmişlerdir. Ya'ni

Cibrîl ufukı a'lâda istivâdan sonra yaklaştı birdenbire Peygambere doğru sarktı. Bu takdir, Cebeli Hirada «

﴿اقْرَأْ بِاسْمِ رَبِّكَ﴾ ta'limiyle vahyin başlangıcındaki gelişini anlatmış oluyorsa da henüz

Peygamberin terakkisine, mi'racına müteallik bir mazmun ifade etmiş olmuyor. Bu dünüvv ve tedelliği

Allahın fi'li olarak mülâhaz edenler tedelliği bir de cezb ma'nâsı ile

Sh:»4576

tefsir etmişlerdir. Netekim Beyzavî bunu naklederken «

وَتَدَلِّيهِ جَذْبَهُ بِشَرَّائِهِ إِلَى جَنَابِ الْقُدْسِ» ya'ni Allah tealânın tedellîsi

Peygamberi bütün külliyyeti ile Cenabı kudse cezbetmesi demektir.» Diye göstermiştir. Fakat biz bunu cezb

değil cezbın eseri ve istivâ gibi Peygamberin vasfı olmak üzere aynı ma'nâdan incizab ile bir terakkî

anıyoruz ki yukarıdan aşağıya sarkmak değil, aşağıdan yukarıya çekilip çıkmak ma'nâsıdır ve bununla

temamen mi'raca işaret buyurulmuştur, Ya'nı Peygamber, Cibrîlin ta'limi üzerine ufukı a'lâda istivâ ile de

kalmadı o istivâdan sonra kurbi hakka, Cenabı kudse doğru yaklaştı. Allahü a'lem «

لَا يَزَالُ الْعَبْدُ يَتَقَرَّبُ إِلَىَّ بِالنَّوَافِلِ» mazmunu zâhir oldu da birden bire bir

incizab ile ufukı a'lânın mâverasını fırladı 9. ﴿فَكَانَ قَابَ قَوْسَيْنِ أَوْ أَدْنَىٰ﴾ derken

«قَابَ قَوْسَيْنِ أَوْ أَدْنَىٰ» oldu - iki yay kadar veya daha yakın.

KAVS, Ma'lûm ki yay demektir.

KAB de yayın kabzasiyle giriş mehalli olan iki köşe aralığına denir ki bir yayda iki kab bulunur. Bu ma'nâ ile ba'zıları burada kalb tarikiyle bir kavsin iki kabı « قَابِيْ قَوْسٍ » demek olabileceğini söylemişlerdir.

Yayın kabzasiyle kırışi arasında da kab denilebildiği söylenmiştir. Mızrak (rumh), değnek (sevt), arşın (zira', kol), boy, kulaç (ba'), adım (hatve), karış (şibr), serre (fitr), parmak (isbi') tul ölçüsü olarak kullanılmış olduğu gibi kavs de öyle bir tul mıkıyası olarak kullanılmıştır. Hicaz lügatinde kavs zira' ma'nâsına geldiği ve İbni

Abbastan burada bu ma'nâya olduğu da söylenmiştir. Buna göre « قَابَ قَوْسَيْنِ » iki arşın kadar

demek gibi olmuş oluyor. Lâkin burada daha güzel bir ma'nâ nakledilmiştir. Şöyle ki Arablar cahiliyyede bir

ittifak için andlaşacakları zaman iki yay çıkarır birini diğerinin üzerine koyarak ikisinin kabini birleştirir,

sonra ikisini beraber çekip onlarla bir ok atarlar. Bu onların her birinin rızası diğerinin

Sh:»4577

rızası, gadabı diğerinin gadabı olup hılâfı mümkün olmayacak vechile ahidleştiklerine işaret olurdu. Bu

ma'nâda kab, mıkdar ma'nâsına değil, iki kavsin birlik manzarasını gösteren kabza ile giriş arası demek

oluyor. Görülüyor ki bu ma'nâ hem obirinden daha ziyade bir yakınlık tasvir ediyor, hem de ma'hevî bir kurbe işaret eyliyor. « أَوْ أَدْنَىٰ » daki « او », hattâ daha yakın ma'hâsına bir terakkî ifade eder. Böyle

muhababların bakımından terdid suretinde anlatılması da ifadenin temsilî olduğunu ihtar içindir. Bunun için

müfessirîn derler ki kemali kurbü tasvir eden bu ifade melekei ittisali temsil ve bü'di mülebbisi nefyile

Peygamberin vahyi istimaını tahkiktir. 10. ﴿فَأَوْحَىٰ إِلَىٰ عَبْدِهِ مَا أَوْحَىٰ﴾ bu suretle

Allah kuluna verdiği vahyi verdi - burada « عَبْدِهِ » deki zamirin Allaha raci' olduğunda ihtilâf yoktur.

Şedidül'kuvâdan murad Allah tealâ olduğuna göre bu zâhirdir. Diğer vecihlerde de ifadenin cereyanında

ismullah, ma'lûm olarak mezkûr hukmündedir. Şu halde burada başlıca iki ma'nâ mümkündür. Birisi: işte

Cebraîl böyle yaklaştı da Allahın kulu Muhammed aleyhisselâma gönderdiği her vahyi getirdi vahyetti onu

öyle ta'lim etti: ibtida bütün suretiyle görünerek onun vahyi ilâhî olduğunu öğretti de peyderpey tebliğ

eyledi. Birisi de: işte Allahın has kulu olan sahibiniz Muhammed aleyhisselâm o istivâdan sonra rabbına

öyle yaklaştı, her vasıta mürtefi' oldu da Allah o kuluna doğrudan doğru verdiği vahyi verdi. Ya'ni mi'racda

her ne vahyeyleti ise Cibrîlin dahi tevassutu olmaksızın vahyeyleti. Biz bu ma'nâya tarafdarız. Evvelki

ma'nâya göre Mi'rac kazıyyesi yalnız « وَلَقَدْ رَأَاهُ » kavline bırakılmış oluyor.

Mi'racda bilâ vasıta vahyolunan « مَا أَوْحَىٰ » ne idi? Bunun birisi namaz olduğu ma'ruftur, Bir de

şu rivâyet edilmiştir: Peygamberlerden hiç biri senden evvel Cennete girmiycek, ümmetlerden hiç biri de
senin ümmetinden

Sh:»4578

evvel Cennete girmiycek. Sûrei «Bakare» nin âhiri «أَمَّنَ الرَّسُولُ» nün de Mi'racda nüzulüne
dair rivayet geçmişti. Sahihi Müslimde: Resulullah'a üç şey verildi. Beş vakit namaz verildi, sûrei «Bakare»
nin havatimi verildi, ümmetinden hiç bir şey şerik koşmıyanlara mukhimat, ya'ni büyük günahlar mağfiret
olundu diye merviydir. Maamafih o bezmi hastaki vahyin tafsilâtı ne olduğunu ancak Allah ile Peygamberi
bilir. Netekim Nizamüddini Nisaburî tefsirinde der ki zâhir olan bir takım esrar ve hakaik ve maarifir ki onları
Allah ile Resulünden başkası bilmez.

11. ﴿مَا كَذَبَ الْفُؤَادُ مَا رَأَى﴾ Gördüğünü gönül tekzib etmedi - burada «رَأَى»

zamiri abde de fuade de gidebilir. «مَا زَاغَ الْبَصَرُ» buyurulmasına göre bu ru'yetin basarî

olması iktiza eder. Gözünün gördüğünü kalbi tekzib etmedi demek olur. Ya'ni gerek bütün o kuvvelerinin,

kuvvetinin şiddetiyle Cibrîli ve gerek Mi'racdaki o tecelliyatı görmesi bir hayal değil, kalb ve vicdanın yalan

çıkarmayıp şehadet ederek tasdik eylediği hakıktır. Onun için Cibrîl her geldikçe her hangi surette olursa

olsun tanıdı 12. ﴿أَفْتِمَارُونَهُ عَلَى مَا يَرَى﴾ şimdi siz ona, o görüşüne karşı mücadele

mi ediyorsunuz? - Muzari' sıygasiyle « يَرَى » buyurulması ru'yetin istimrarına delâlet eder. Netekim bunu

sarahatle takrir için de şöyle buyuruluyor: 13. ﴿وَلَقَدْ رَأَاهُ نَزَلَةً أُخْرَى﴾ kasem olsun ki

o, onu bir de diğer inişte gördü -bir de gördüğü şedidül'kuvâ zûmirreyi ya'ni, hakikî sureti ve bütün kuvâsı

ve kuvveti ile kendini ta'lim eden Cibrîli bir de Mi'ractan inerken gördü, Burada Cibrîlin mertebesi

Resulullahın mertebesinden geri kaldığına işaret olunmuştur. Müfessirînin çoğu diyorlar ki « نَزَلَةً »

masdar binai merre olduğundan dolayı « مَرَّةً » ma'nâsında zarfiyyet

Sh:»4579

üzere mensubdur. Diğer bir kerre de bir inişte gördü demek olur. Sofî ve ibni Atıyye gibi ba'zıları da hal

mevkiinde masdar olduğunu söylemişlerdir ki inerken demek olur. « أُخْرَى » evvelkine göre « نَزَلَةً »

nin sıfatı, diğer bir iniş, ikinciye göre de « مَرَّةً أُخْرَى » diğer bir kerre yâhud « رَأَى » nin mefuli

mutlakı olarak « رُؤْيَةً أُخْرَى » diğer bir görüş demektir. Bu inişin Mi'rac gecesi olduğunda ittifak

vardır. Ancak kimin inişi olduğu hakkında söz de vardır. Ba'zıları Allah tealânın nüzulü demişlerdir. Razî der

ki: Allah tealâ hakkında hareket ve nüzul tesavvuru batıldır. Ma'nevî kurb ile nüzul ise rahmet ve fadl ile

abdine yaklaşır da abd onu görmez. Onun için Musâ « رَبِّ ارْنِي » dedi ki azamet ve celâl

hicablarından ba'zısını izale et kuluna rahmet ve ifdal ile, yaklaş da seni göreyim demektir. Bir çokları

Cibrîlin hakîkî sureti ile nüzulü demişlerdir. Lâkin, Cibrîl Sidrei müntehadan öte geçemediğine göre burada

«عِنْدَ سِدْرَةِ الْمُنْتَهَى» kaydı Cibrîlin nuzulü haline münasib olmaz. Zira Cibrîl bir iniş halinde

Sidrei müntehanın yanında görülmek için oraya daha yüksekte inmiş olmak ıktiza eder. Bunun için biz bu

«قَابَ قَوْسَيْنِ أَوْ أَدْنَى» olan Peygamberin Mi'racdan inişi ma'hâsına anlıyoruz. Razî ve

Nisaburînin kaydettikleri vechile Mi'rac haberlerinde vârid olduğuna göre mı'rac gecesi: Cibrîl «

لَوْ دَنَوْتُ أَنْمَلَةً لَأَحْتَرَقْتُ = bir parmak ucu daha yaklaşısam muhakkak yanardım»

dediği makamda Peygamberden geri kalıp Peygamber geçti, sonra ona avdet eyledi ki bu iniştir. Bir de

Resulullah namaz emrinde bir kaç kereler inip çıkmış idi « نَزْلَةً أُخْرَى » ta'biri bu i'tibar ile son inişi

ifade etmiş olacağından daha ma'hâlî olmuş oluyor. Biz bu ma'nâda karar kılmak istiyoruz. Bunun hasılı şu

oluyor: Resulullah Cibrîli necmi Kur'anın her nüzulünde temessül ettiği suret ile görüyordu, hakîkî sureti ile

de bir kerre Mi'racdan evvel gördü, o vakıt Cibrîl Resulullah'a inmiş idi, bir kerre de Mi'racdan inerken

gördü. Bunda Resulullah Cibrîle doğru iniyordu,

Sh:»4580

Cibril onu istikbal ediyordu. 14. ﴿عِنْدَ سِدْرَةِ الْمُنْتَهَى﴾ Sidrei muntehanın yanında -

SİDREİ MÜNTEHÂ, muntehâ sidresi, terkibi izafidir.

MÜNTEHÂ, ismi mekân ve masdarı mimî olabileceğine göre nihayet sidresi veya son haddin sidresi mefhumunu ifade eder bir ism olmuştur. Sidre, yukarılarda da geçtiği üzere bir ağaçtır. Kamus tercemesinde: sidr, « سين » in kesri ve « دال » in sükûniyle şecerî nebk ismidir ki Arabistan kirazı ta'bir olunur. Trabzon hurması ol nevi'dendir. Müfredi sidredir, cem'i siderat ve sidirat ve sider ve sūdūr gelir. Ve şecerî mezbur iki gûne olur biri büstanîdir ki yemişi hoş olup yaprağıyla de gaslolunur. Birisi berrîdir ki yemişi kekre olur. Ve ikisinin de gölgesi begayet koyu ve lâtf ve haff olur اهـ. Bu maddede bir hayret ma'nâsı da vardır. Seder ve sederat göz kamaşmak ve hayran olmak demektir. Bundan binai nevi' olduğu zaman da bir nevi' tehayür ifade eder. Müfessirîn Sidrei muntehayi her iki ma'nâyâ işaret ederek tefsir etmişlerdir:

1- Sidrei müntehâ, Arşın sağından yedinci Semâda - bir hadîste de altıncı Semâda - bir nebk ağacıdır ki

müttakîlere mev'ud olan Cennetteki nehirler, (Sûrei Muhammed) onun altından kaynar. Hazreti

Peygamberden bunun vafında nebkî kilâli hecer ve yaprakları âzani Fîyele gibi «bir şecere ki rakib

gölgesinde yetmiş sene gitse kat'edemez, bir yaprağı ümmetin hepsini örter», «bir şecere ki rakib

gölgesinde yüz sene gider kat'edemez ve bir yaprağı bütün ümmeti bürür» gibi haberler nakledilmiştir.

Bunda bütün âlemi halkın ecrâm ve eb'adı ile müntehayi teşekkülâtı, âlemi emir hududuna dikilmiş bir

ağaç, bir «şecerei kevn» olarak gösterilmiş gibi görünür. İbni Mes'ud radiyallahü anhten de: «

سِدْرَةُ الْمُنْتَهَى مِنْ صَبْرِ الْجَنَّةِ عَلَيْهَا فُغُولُ السُّنْدُسِ
= وَالْإِسْتَبْرَقِ

Sh:»4581

Sidrei müntehâ Cennetin uclarındandır, üzerinde sündüs ve istebrekın etekleri vardır» diye rivâyet edilmiş

olmakla Keşşâfta «كَانَهَا فِي مُنْتَهَى الْجَنَّةِ وَأَخْرَجَهَا» denilmiştir. İbni Abbas ve

Kâ'bdan nakledildiğine göre Sidrei müntehâ Arşın tahtinde bir sidredir ki gerek Melek ve gerek Nebiyy ve

gerek sair mahlûkattan her alimin ilmi nihayet ona müntehî olur. Ondaki ötesi gayıbdır, Allahdan başkası

bilmez. Yâhud Dahhâktan rivayet olunduğu üzere emri ilâhîden her şey ona müntehî olur. Ondan ileri geçmez. Hep bu kaviller, münteha denilmesinin vechini beyan gibidir.

2- Fahri Razînin birinciden sonra kaydettiği bir kavle göre de: sidre «rakib» den rikbe gibi binai merre olarak sidrei müntehâ hayreti kusvâ demektir. Ya'ni akılların hayrette kaldığı, daha fevkinde hayret tesavvur edilmeyecek vechile son derecede hayrette kaldığı makamda Hazreti Peygamber sallallahü aleyhi vesellem hayrette kalmadı, şaşmadı, gayb etmedi, gördüğünü gördü. Maamafih yine Razî der ki sahih olan evvelki vecihtir.

3- Ebüssüudun kaydettiği bir ma'nâya göre «وَأَنَّ إِلَىٰ رَبِّكَ الْمُنْتَهَىٰ» buyurulduğu

üzere müntehâ Allah tealâ, sidretülmüntehâ da milkin malikine isafeti ile Allahın sidresi demek dahi olabilir.

15. ﴿عِنْدَهَا جَنَّةُ الْمَأْوَىٰ﴾ Cennetülme'vâ onun yanında - ya'ni Sidrenin yanında

Cennetülme'vâ. Müttekilerin veya şühedâ ervahının varacakları Cennet. 16.

﴿إِذْ يَغْشَى السِّدْرَةَ مَا يَغْشَى﴾ O dem ki Sidreyi bürüyen bürüyordu - o demde

gördü. Mi'rac hadîslerinde İbni Cerîrin tahrîc ettiği rivâyetlerde Hazreti Enes radiyallahü anh demiştir ki Resulullah buyurdu: Melek beni mi'raca çıkardı, sonra Sidreye müntehî oldum, onun Sidre olduğunu tanıyorum, yaprağını ve meyvesini tanıyordum. Derken onu Allahın emrinden bürüyen bürüyüverince öyle tehavvül etti ki husnünden

Sh:»4582

kimsenin tavsîf edemeyeceği bir hale geldi, onu vasf edemem. İbni Cerîrde İbni Zeydden: ya Resulullah Sidreyi gaşy eden ne gördün? denildi, buyurdu ki « فِرَاشٌ مِنْ ذَهَبٍ » ya'ni altundan bir pervane

gaşy ediyordu gördüm ve gördüm ki her yaprağında bir Melek kaim Allaha tesbih eyliyordu. İbni Abbastan:

« اِذْ يَغْشَى السِّدْرَةَ مَا يَغْشَى » onu Allah gaşy etti de Muhammed Rabbının âyatından

en büyüğünü gördü. Bu gaşy sıfatı fi'l olmak gerektir. Rebî'den: Sidreyi Rabbin nuru gaşyetti ve Melâike

gaşyetti. Ebil'âliyeden: onu hallâkın nuru gaşyetti, öyle ki ağaca uçuşan kuşlar gibi. Mücahidden:

Muhammed, Sidreyi gördü ve Muhammed kalbi ile rabbını gördü. 17. ﴿ مَا زَاغَ الْبَصَرُ ﴾ Göz

şaşmadı - onu gören Resulullahın gözü kaymadı, şaşıp da şağa sola bir eğri bakmadı

﴿ وَمَا طَغَى ﴾ ve aşmadı - görmek haddini tecavüz edip de yanlış bir görüş de görmedi - akılların

şaşacağı, gözlerin kamaşacağı hayretengiz şeyler görmekle beraber ne şaştı ne de aştı, kemali dikkat ve

sihhat ile tesbit edip müşahede etti. Evvelkisi edebini, ikincisi kuvvetini beyandır. Razî der ki: Musâ

aleyhisselâma olduğu gibi olmadı, zira onda cebel düpedüz olmuş, Musâ sa'ka ile yıkılmış ve binaenaleyh

nazarı kesmiş bayılmış idi. Lâkin Sidre cebelden kuvvetli idi, cebel dekkoldu Sidre sebat etti şecere

kımıldamadı « وَخَرَّ مُوسَىٰ صَعِقًا » oldu fakat Muhammed sarsılmadı . اهـ

18. ﴿لَقَدْ رَأَىٰ مِنْ آيَاتِ رَبِّهِ الْكُبْرَىٰ﴾ Vallahi gördü Rabbının âyatından

en büyüğünü - « لام » kasemin cevabı, « قد », tahkık ile takviyesi, âyat, acaibât demektir. Elkübrâ da iki

vecih vardır. Birincisi gösterildiği vecihle « رَأَىٰ » nin mefulü olarak « آيَةَ الْكُبْرَىٰ »

sebkindedir. İkincisi, âyatın sıfatı olup vallahi rabbının en büyük âyatından bir şey gördü demek olur.

Üçüncü bir ma'nâda « من » zaid olarak vallahi rabbını en büyük âyetlerini gördü demek olabilir.

Hasılı

Sh:»4583

Mi'racda rabbının rübubiyyeti âyatından, mülk-ü melekûtü acaibâtından kelâmın ifadesi hududuna

siğmiyacak ve ancak müşahede ile irilebilecek en büyük âyetini veya en büyük âyetlerini gördü demek

oluyor. Şu halde bu âyetin ne olduğunu izyaha kalkışmak haddimiz olmaz. Görülüyor ki rabbını gördü

denilmemiş, rabbının âyatından en büyüğünü gördü denilmiştir. Bundan ru'yeti zatı anlamağa zâhiren hak

görünmez. Gerçi yukarıdaki « مَا رَأَى » bu âyetten ibaret değildir denilebildiğine «

« قَابَ قَوْسَيْنِ أَوْ أَدْنَى » kurbi zate işaret olduğuna göre ru'yeti zat ve onun ru'yeti basariyye

mi yoksa mücerred ru'yeti kalbiyye mi olduğu hakkında bahse de bir mecal görülebilirse de âyâtın en

büyüğünü gösteren bu âyet bütün yukarıki beyanatın zübdesi demek olduğundan yukarıki « مَا رَأَى »

bâşka olduğu takdirde de bundan daha büyük olamamak ıktiza edecektir.

Buharîde Mesruk tarikıyla Hazreti Aişeden şöyle tahriç olunmuştur: Mesruk demiştir ki: Hazreti Aişe

radıyallahü anhaya dedim: valide hazretleri! Muhammed sallâllahü aleyhi vesellem rabbını gördü mü!

müşarünileyha dedi ki: söylediğinden tüylerim diken diken oldu. Neredesin şu üçten ki her kim onları sana

söylerse yalan söylemiştir. Her kim Muhammed sallallahü aleyhi vesellem rabbını gördü derse yalan

söylemiştir. Sonra okudu: «

لَا تُدْرِكُهُ الْأَبْصَارُ وَهُوَ يُدْرِكُ الْأَبْصَارَ وَهُوَ اللَّطِيفُ الْخَبِيرُ

» Ve her kim sana yarın ne olacağını bilirim derse yalan söylemiştir. Sonra okudu: «

« وَمَا تَدْرِي نَفْسٌ مَّاذَا تَكْسِبُ غَدًا » Ve her kim sana o kemetti derse yalan

söylemiştir. Sonra okudu: « يَا أَيُّهَا الرَّسُولُ بَلِّغْ مَا أُنزِلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ ۗ

» ve lâkin o Cibrîl aleyhisselâmi iki kerre suretinde gördü. Yine Buharîde Abdullah ibni mes'uddan: Cebraîli

gördü altıyüz Cenahı vardı, yine Abdullahdan: « لَقَدْ رَأَى مِنْ آيَاتِ رَبِّهِ الْكُبْرَى »

demiştir ki Cennetten yeşil bir refref gördü ufku seddetmişti. Demek ki görülen âyât, Cibrîlden ibaret

değildir. Bundan başka Müslimde: şunlar da rivâyet edilmiştir: -1) Atâ tarikıyla

Sh:»4584

ibni Abbastan: onu kalbi ile gördü. - 2) Ebûl'aliye tarikıyla ibni Abbastan: «

« مَا كَذَبَ الْفُؤَادُ مَا رَأَى . وَلَقَدْ رَأَى نَزْلَةَ أُخْرَى » onu fuadı ile iki

kerre gördü demiştir ki rabbını gördü diye tefsir etmişlerdir. Buna mukabil Buharîdekinden başka bir de

daha mufassal olmak üzere Mesrukdan şöyle rivâyet etmiştir. - 3) Mesruk demiştir ki Hazreti Aişenin

yanında idim, dedi: ya ebâ Aişe: üç, her kim onlardan birini söylerse Allaha karşı büyük iftirâ etmiş olur.

Nedir onlar? dedim. Her kim dedi: Muhammed sallallahü aleyhi vesellem rabbını gördü diye zu'mederse

Allaha karşı büyük iftirâ etmiş olur», ben dayanıyordum oturdum da ya ümmel'mü'minîn dedim bana

müsaade buyur, acele etme, Allah azze vecelle «

« وَلَقَدْ رَأَى بِالْأَفُقِ الْمُبِينِ . » ﴿ وَلَقَدْ رَأَى نَزْلَةَ أُخْرَى ﴾

buyurmadı mı? Bunun üzerine ben dedi: bu ümmetin Resulullahdan onu ilk evvel soranıyım, buyurdu ki o

Cibrîldir, Onu yaratılmış olduğu suret üzere bu iki kereden başka görmedim, Semâdan inerken gördüm,

halkatının büyüklüğü Semâ ile Arz arasını örtmüş idi» dedikten sonra müşarünileyhâ: hem işitmedin mi

dedi: Allah tealâ «

لَا تُدْرِكُهُ الْأَبْصَارُ وَهُوَ يُدْرِكُ الْأَبْصَارَ وَهُوَ اللَّطِيفُ الْخَبِيرُ

» buyuruyor ve işitmedin mi Allah tealâ «

وَمَا كَانَ لِبَشَرٍ أَنْ يُكَلِّمَهُ اللَّهُ إِلَّا وَحِيًّا أَوْ مِنْ وَرَآئِ حِجَابٍ
« أَوْ يُرْسِلَ رَسُولًا فَيُوحِيَ بَأْذَنِهِ مَا يَشَاءُ إِنَّهُ عَلَىٰ حَكِيمٍ

buyuruyor. İlä âhiril hadîs. - Bu rivâyette hadîs, Hazreti Aişenin kendi ichtihadı olmak ihtimaliyle mevkuf

kalmıyor. Hazreti Peygambere müsned de olmuş oluyor, bunun için Müslim buna etemm ve atvel demiştir. -

4) Abdullah ibni Şakîk ebû Zerden: dedi ki: Resulullah sallallahü aleyhi vesellem Hazretlerine «rabbını

gördün mü» diye sordum « نُوْرٌ أَنِي أَرَاهُ = bir nur anı nasıl görürüm, yahud nereden görürüm?»

buyurdu. - 5) Bir de Abdullah ibni Şakîk demiştir ki: Ebû zerre: Resulullahı göreydim sorardım dedim, neyi

sorardım? dedi, rabbını gördün mü? diye sorardım dedim, Ebûzer dedi ki ben sordum da buyurdu ki «

اهـ . رَأَيْتُ نُورًا = bir nur gördüm»

Sh:»4585

Kazıy lyaz, Şifai şerifte der ki: bir cemaat Hazreti Aişenin kavlincedir. İbni Mes'uddan ve Ebu Hüreyreden meşhur olan da budur. Bu vechile Muhaddisîn ve Fukaha ve Mütekellimînden bir cemaat Dünyada ru'yetin imtinainına ve inkârına kail oldular. İbni Abbastan meşhur olan ise Peygamberin rabbını gözleriyle görmüş olmasıdır. Hattâ rivâyetlerinin ba'zı tarafında - Hâkim, Neseî, Taberanî rivâyetlerinde - Allah tealâ Musaya kelâm, İbrahime hullet, Muhammede ru'yet ile ihtisas buyurdu demiştir. Eş'arî ve eshabından bir cemaat da Peygamberin Allah tealâyı basari ile ve baş gözüyle gördüğüne kaildir. Ba'zı meşâyih de göz ile ru'yette tevakkuf eylemiş, bu babda vazih bir delil yoksa da caiz olduğunu söylemiştir. Kazıy lyaz der ki: evet, hiç şübhesiz hakk olan budur. Allah tealânın Dünyada görülmesi aklen caizdir, akılda onu muhal kılacak bir şey yoktur. Şeri'de de istihalesine, imtinainına kat'î bir delil yoktur « لَا تُدْرِكُهُ الْأَبْصَارُ » gözler ihata edemez veya her göz göremez demek gibi te'vilâta müsaid bulunduğu için imtina'da huccet değildir. « لَنْ تَرَانِي » de umum üzere değildir. Maamafih Peygamberimizin gözle ru'yeti hakkında da kat'î nass yoktur. Çünkü bu babda en ziyade i'timad edilen « وَالنَّجْمِ » nin iki âyetidir. Bunlar da ise ihtilâf me'sûr ve ihtimal mümkündür. Peygamberden tevâtür yok, İbni Abbasın kavli de kendi i'tikadıdır ve Peygambere isnad etmemiştir ilâ. Şifa şerhinde Aliyyülkarî, Gazalî ihyasında sahih olan Resulullah

sallallahü aleyhi vesellem Mi'rac gecesi Allah tealâyı görmedi demiş ve lâkin neevî Fetavade ru'yeti tashih

etmiş ve onu muhakkıkînden nakleylemiştir diye kaydeder. Fahrüddîni Razî tefsirinde: cihetsiz mukabelesiz

ru'yetullahın cevazından bahs ettiğinden ve Ehli sünnete göre ru'yetin kudreti abd ile değil, Allahın

iradesiyle olduğunu ve Allah tealânın diler gözde dilerse gönülde idrak halk

Sh:»4586

edebileceğini ve Sahabe beyninde mes'elenin muhtelefünfih olup vuku'da ihtilâf, cevazda ittifaka delâlet

eylediğini söyledikten başka bilhassa der ki « لَقَدْ رَأَى مِنْ آيَاتِ رَبِّهِ الْكُبْرَى »

kavlinde şuna delil vardır ki: Hazreti Peygamber sallallahü aleyhi vesellem Mi'rac gecesi Allahın âyatını

görmüş Allahı görmemiştir. Maamafih bunda hılâf da vardır. Bunun vechi: Allah tealâ Mi'rac kıssasını ru'yeti

âyât ile hatmetmiş « لَنْرِيَهُ مِنْ آيَاتِنَا » de de « سُبْحَانَ الَّذِي أَسْرَى بِعَبْدِهِ »

buyurmuştur eğer rabbını görmüş olsa idi mümkün olanın en büyüğü olurdu, o takdirde âyet, ru'yet olur ve

en büyük şey ru'yetten ibaret bulunurdu اه . Ya'ni bizzat Allahı ru'yet olsa idi Mi'racın en büyük gayesi o

ru'yet olacağından sonunda « لَقَدْ رَأَى رَبَّهُ » veya « لَنْرِينَا » diye onun söylenmesi ıktiza

ederdi.

Razînin bu son ifadesi bize diğerk bir ma'nâ ihtâr etti. Ru'yet en büyük âyet olunca burada «kübra» yı

ru'yet ile tefsir edebilmemiz lâzım gelecektir ki bunu iki vech ile mülâhaza mümkündür. Birisi: rabbın

âyatından, ya'ni acaibi mu'cizatından en büyüğü olan ru'yet mu'cizesini gördü, Âhirette ümmetinin göreceği

gibi beni gördü demek olabilir. Bir de en büyük âyet olan ru'yetin hakikatini gördü demek olabilir. Çünkü «

لَا تُدْرِكُهُ الْأَبْصَارُ وَهُوَ يُدْرِكُ الْأَبْصَارَ

künhünü ve binaenaleyh ru'yet denilen fi'lin hakikatini Allah bilir. O halde ru'yetin hakikatini görmek «

وَمَا رَمَيْتَ إِذْ رَمَيْتَ كُنْتَ سَمِعَهُ وَبَصَرَهُ وَقَلْبَهُ

Allah tealânın Resulullahda tecelli eden en büyük âyat ve delâili kurbundan olmuş olur. Bu ma'nâca âyeti

kübrâ hakikati muhammediyye demektir. «إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ» kasrında bu ma'nâyâ

bir tenbih olsa gerektir. Aliyyülkari bu mes'ele hakkında güzel bir tevfiğ yaparak der ki: Allahü a'lem bu

müşkil mes'elede delillerin beynini cem'etmek mümkün olur şöyle ki: ru'yeti isbata delâlet ederek varid olan

ancak tecelliyi sıfat i'tibariyledir. Ru'yeti nefye işâret ederek varid olan da

tecelliye zata mahmuldür. Çünkü zati şey'in tecellisi ancak hakikatinden keşf ile olur bu ise Allah teâlânın

zati hakkında ihata ve hıyatası i'tibariyle muhaldir. Netekim « لَاتُدْرِكُهُ الْأَبْصَارُ » buyurulması

ve « لَا يُحِيطُونَ بِهِ عِلْمًا » buyurulması buna delâlet eyler. «

فَلَمَّا تَجَلَّى رَبُّهُ لِلْجَبَلِ جَعَلَهُ دَكًّا » kavlinde rabbın zikriyle ca'l ta'bir olunmasında

buna bir telvih, kezalik « وَجُوهٌ يَوْمَئِذٍ نَاضِرَةٌ إِلَىٰ رَبِّهَا نَاطِرَةٌ » kavlinde bir

telmih ve Peygamberin «

سَتَرُونَ رَبَّكُمْ كَمَا تَرَوْنَ الْقَمَرَ لَيْلَةَ الْبَدْرِ لَا تُضَامُونَ فِي

رُؤْيَيْهِ = Bedr gecesi Kameri birbirinizle sıkışmıyarak gördüğünüz gibi göreceksiniz» kavlinde de bir

tasrih vardır. Velhasıl Dünyada ma'rifetten yakinen bilinen ukbâda ona aynı yakîn olur. Bununla beraber

hakikati zatiyyeden kâşif olan tecelliyyati sıfatıyyenin de makamatı ebediyye ve halâti sermediyyede

nihayeti yoktur. Seyr ilâllahda müntehi olan sâlik Cennette yine seyr fillâh ile ebeden sair olur. «

وَأَنَّ إِلَىٰ رَبِّكَ الْمُنْتَهَىٰ » buyurulmuştur. Maamafih onun evveliyyetine bidayet olmadığı

gibi âhiriyyetine nihayet de yoktur. اهـ.

Nazmı celîlin zâhirinin muktezasını beyanda da iki noktai nazar üzere söz söylenmiştir. Sahib Keşşaf

şöyle cezmeder: nazmın zâhiri ekserin dedikleri gibi dünüvv ve tedellînin Peygamber ve Cibrîl arasında

olup mer'înin Cibrîl aye-hisselâm olmasdır. Hazreti Peygamberin Hazreti Aişeye cevabı haberi sahih

olunca ona kail olmaktan kimse vareste olamaz. Allâmei Tıybî de demiştir ki nazmın muktezası şudur:

kelâmın cereyanı « وَهُوَ بِالْأَفُقِ الْأَعْلَىٰ » ya kadar kelâm vahiy emri ve Melekten telâkkîsi

ve hasımların şübhelerinin refi hakkında, « ثُمَّ دَنَا فَتَدَلَّىٰ » dan «

« مِنْ آيَاتِ رَبِّهِ الْكُبْرَىٰ » kavline kadar da cenabı akdese uruc hakkındadır. Her sahib lübb

olana hafiy değildir ki « فَأَوْحَىٰ » makamı « Cibrîl Allahın kuluna vahyetti » ma'nâsına hamilden ibâ

eder.

Sh:»4588

Zira erbabı kulûbun zevkı ondan iki sir söyleşen beynindeki yakınlık ma'nâsını tadar ki ona bisatı vehim

ziyk, nıtaki fehim na mutiktır اهـ .

Bu tafsilâtтан sonra bizim de Hazreti Aişe hadîsinin Peygambere merfu' olan noktasını i'mal ile beraber

nazmın cereyanından anladığımızın hulâsası bu minval üzeredir. Evvelâ Resullahın Cibrîl vasıtasıyla «

« اقْرَأْ بِاسْمِ رَبِّكَ » mısdakınca ta'limi, sonra istivâ ile ufukı a'lâya yükselişi, sonra da ufukun

fevkinda Mi'rac ile makamı Cibrîli geçişi, ve Cibrîli görüşü « **عَلَى مَا يَرَى** » işaretinden anlaşıldığı

üzere müstemir olmakla beraber biri, Mi'rac'a çıkmazdan evvel fevkinda, biri de, mi'racdan inerken

dununda olmak üzere hakîf suretinde iki nevi' görüşü olduğu ve nihayet rabbının âyâtından en büyüğünü

gördüğü anlatılmıştır ki bu siyaka göre bu «kübrâ» nın Cibrîlden ibaret olmayıp daha büyük olması ıktiza

eder. Netekim Razî de zâhir olan bu âyât, Cibrîlin gayri olmaktır der. Alûsî de şöyle demiştir. Ba'zı

haberlerde aleyhissalâtü vesselâmın bu gördüğünü Cibrîl ve Refref diye ta'vin vârid olmuş ise de gerek

olan hasra hamleylememektir. Aleyhissalâtü vesselâm Mi'rac gecesi lâ tuhsâ âyâti kübrâ görmüştür. **اهـ**.

Sahihi Müslimde ibni Abbas Ebû habbetel'ensarî radiyallahü anhümadan rivâyet olunduğu üzere

Resulullah buyurmuştur ki «

ثُمَّ عَرَجَ بِي حَتَّى ظَهَرْتُ لِمُسْتَوَى أَسْمَعُ فِيهِ صَرِيْفَ الْأَقْلَامِ

= sonra uruc ettirildim tâ bir müstevâya çıktım ki orada kalemlerin cızırtısını işitiyordum» ya'ni bir makama,

bir seviyyeye irdirildim ki kâinatın mukadderatının cereyanına muttali' oluyordum. Biz bu hadîsi «

فَاسْتَوَى وَهُوَ بِالْأَفْقِ الْأَعْلَى» âyetinin mazmunu ile alâkadar görüyoruz. Burada «

﴿الْكُبْرَى﴾ . ﴿الْآيَةَ الْكُبْرَى﴾ » takdirinde olarak en büyük âyet demek

olduğuna, kelâmın cereyanı da makamı Muhammedînin beyanı hakkında bulunduğuna binaen bu en

büyük âyetin hakîkati Muhammediyye olduğuna kail

Sh:»4589

olmak istiyoruz. Çünkü murad her hangisi olursa olsun âyâtın en büyüğü veya âyâttan en büyüğü onda tecellî etmiş bulunduğu şübhe yoktur. Burada şu noktanın da ihtarını mühim görürüz. Müslimi şerifte de rivâyet olduğu üzere ehadîsi şerîfede vârid olmuştur ki Resulullah önünden gördüğü gibi arkasından da görüyordu, demek ki onun görüşü cihet ve mukabele ile meşrut olmıyan başka bir görüştü.

Sh:»4590

İşte sahibiniz böyle, şimdi:

﴿١٩﴾ أَفَرَأَيْتُمُ اللَّاتَ وَالْعُزَّىٰ ﴿٢٠﴾ وَمَنْوَةَ الثَّالِثَةَ الْآخِرَىٰ
﴿٢١﴾ أَلَكُمُ الذَّكَرُ وَلَهُ الْأُنثَىٰ ﴿٢٢﴾ تِلْكَ إِذَا قَسَمَةٌ
ضِيضِي ﴿٢٣﴾ إِنَّ هِيَ إِلَّا أَسْمَاءُ سَمِيَتْهُمَا أَنْتُمْ وَأَبَاؤُكُمْ مَا
أَنْزَلَ اللَّهُ بِهَا مِنْ سُلْطَانٍ إِنْ يَتَّبِعُونَ إِلَّا الظَّنَّ وَمَا تَهْوَى

الْأَنْفُسُ وَلَقَدْ جَاءَهُمْ مِنْ رَبِّهِمُ الْهُدَى ﴿٢٤﴾ أَمْ لِلْإِنْسَانِ
مَاتَمَنَّى ﴿٢٥﴾ فَلِلَّهِ الْآخِرَةُ وَالْأُولَى ﴿٢٥﴾

Meali Şerifi

Siz de gördünüz değilmi Lât-ü Uzzayı? 19 Üçüncü olarak da menatı uhrayı? 20 Size erkek ona dişi öyle mi? 21 Bu öyle ise çok hayflı bir taksim 22 Onlar hiç bir şey değil sırf sizin ve babalarınızın taktığınız kuru isimler, Allah onlara öyle bir saltanat indirmede, yalnız zanna ve nefislerin sevdasına tabi' oluyorlar, halbuki rablarından kendilerine doğru yolu gösteren, geldi 23 Yoksa varmı insana her kurduğu hulya 24 Fakat Allahındır Âhıret ve olâ 25

19. ﴿اَفْرَايْتُمْ﴾ - Risaleti takrir ve Allah tealânın kuvvet ve kudreti âyâtının büyüklüğüyle tevhide

tenbihten sonra Müşriklere ma'budlarının hakareti, akîdelerinin sekameti gösteriliyor. Hıtab Kureyşedir.

Ya'ni sırf vahyi ilâhî olan

Sh:»4591

bu kelâmı dinledikten ve sahibinizin gördüğünü duyduktan sonra şimdi siz de söyleyin gördünüz a

﴿اللات والعزى﴾ o Lât-ü Uzzâyı 20. ﴿ومنوة الثالثة الأخرى﴾ hem

üçüncü girigi Menâtî -Lât, Uzzâ, Menât onların taptıkları putlardan idi, onun için Abdullat, Abdül'uzzâ Abdi

menât diye isimler korlar, «bismillâti vel'uzzâ» diye yemînler ederlerdi. Ebu ubeyde gibi ba'zıları bunların

taştan putlar olup Kâ'benin içinde bulduklarını söylemişler ise de başka yerde ayrı ayrı hususî haneleri

bulduğu da nakl edilmektedir. Kâ'be içinde Hübel gibi daha diğer putlar bulunduğu cihetle bunlar etrafta

hususî haneleri bulunan putlar olmak gerektir. Lât için Taifte, Uzzâ için Nahlede, Menat için Kudeyde birer

beyti mahsus varmış. Mu'cemül'büldanda: Lât Taifte, Sekîf beyaz bir taş üzerine beytini bina etmiş ve ona

sedene ta'yin eylemiş idi. Kureyş ve bütün Arab ona ta'zîm ederlerdi, sedenesi Sekîften idi, bu günkü Taif

mescidinin sol menaresinin bulunduğu mevzi'de idi. Sekîf islâma girdiğinde Resulullah Ebû süfyan ibni

harb ile Muğiyretül'nü şu'beyi göndermiş, onu yıkırtmış idi. Uzzâ, Nahlede bir ağaç yanında bir vesen idi,

Gatafan ona teabbüd ederdi. Sedenesi benî sayreme ibni murredden idi. Uzzayı Zalim ibni es'ad ittihaz

eylemiş idi, Nahlei şamiyye vadîsinden Hurad nam mevkî'de idi ki Mekkedden Iraka doğru Mus'adın

sağından Amirin izasında Zati ırkın üstünde Bustana dokuz mil mesafede idi, onun üzerine Bess denilen bir

beyt bina etmiş idi ve onun içinde bir ses işitirlerdi, Arab ve Kureyş ona tazim ederlerdi ve Kureyş indinde

asnamın en büyüğü idi, onu ziyaret eder, hediyeye ve kurban verirlerdi. Kureyş onun Hurad (حراض)

vadîsinden Sükam namında bir kuru korumuş, onu Kâ'benin haremine benzetmek istemişlerdi. Benî

Şeyban ibni Cabir ibni Mürreden olan sedenesi Benilharis ibni

Sh:»4592

Abdil'muttalib ibni Haşimin hulefasından idi, onlardan sedenesinin en sonu da «Dübeyyetibni

harmesselemî» idi. Hazreti Peygamber sallâllahü aleyhi vesellem Mekkeyi fethettiği zaman Halid ibni

Velfidi gönderip buyurmuştu ki batnı Nahleye git üç semüre ağacı bulacaksın birinciyi kes, vardı, kesti,

dönüp geldiğinde bir şey gördün mü? buyurdu, hayır, dedi, öyle ise git ikinciyi de kes, buyurdu, kesip

geldiğinde bir şey gördün mü? buyurdu, hayır, dedi, o halde üçüncüyü de kes buyurdu, bu kerre varır, bir

de bakar ki vaz geçirmek isteyen çıplak bir şeytan karı çıkar, saçlarını dağıtmış, ellerini ensesine atmış

dişlerini gösteriyordu, arkasında da sâdini bulunan Dübeyyetibni harmesselemiyi Şeybanî Halide bakıp

şöyle diyordu:

فيا عز شدى شدة لا تكذبى على خالد القى الخمار و

شمري

فانك الا تقتلى اليوم خالدا تبوءى بذل عاجل و

تنصرى

Halid de:

يا عز كفرانك لا سبحانك انى رأيت الله قد اهانك

Dedi, sonra kılıçla vurdu, başını biçti öldürdü, sonra ağacı kesti, dübeyyeyi de öldürdü ba'dehu Resulullaha

geldi haber verdi, Uzzâ o idi, artık bundan sonra Araba Uzza yok buyurdu. Menata gelince: yine

mu'cemül'büldanda: Menat, Medine ile Mekke arasında Mûşellel nahyesinde Kudeyd nam mevki'de deniz

sahilinde dikilmiş taştan bir sanemin ismidir. Diğer putların hepsinden evvel bu dikilmiş, ilk diken Amr ibni

lühayyi huzaî imiş, ibtida Şam tarafından getirmiş, Kâ'benin etrafına dikmiş Hüzeyl ve Huzaanın putu imiş,

Kureyş vesair Arab da ona ta'zim ederler ve kurbanlar hediyeler

Sh:»4593

takdim eylerlermiş, sonra Kudeyde dikilmiş, Evs ve Hazrec onu ziyaret etmedikçe haclerini tamam saymazlarmış, nihayet hicretin sekizinci fetih senesi Resulullah Medineden dört veya beş gün gittikten sonra Hazreti Ali ibni ebi Talibi gönderdi, o gitti onu hedmetti, nesi varsa aldı getirdi, aldığı şeyler miyanında Mihzem ve Resub namında iki de kılıç vardı. Resulullah onları Hazreti Aliye verdi, bunlardan birisi Zülfekardır denilir. Bunun sedenesi Ezdden gatârîf idi **اه**. Sonra bütün bu isimler müennestirler. Taberî der ki: Ellât, Allah lâfzındandır. Tâi te'nis, ilhak edilmiştir. Müzekkere Amr, müennese Amre, erkeğe Abbas dışıye Abbase denildiği gibi, Müşrikler putlarına Allahın isimlerinden isim vererek Allah isminden Ellât ve El'aziz isminden El'uzzâ demişlerdir **اه**. Razî de der ki ellât « **الله** » in te'nisidir. Aslı « **اللاهة** » denilmektî lâkin te'niste üzerine ha ile vakfolunup « **اللاهه** » olur. İki «ha» nın birisi hazf olunarak kelime iki harfi aslı ile bir tâi te'nis üzerine kalmış olduğundan tâi te'nisi aslı kelimededen gibi yapılmış «zâmâl» in müennesinde «zâtimâl» denildiği gibi olmuştur. Lâtin daha diğer iştikakından da bahsedilmiştir. Etrafında toplanılmak ve dolaşılmak ma'nasiyle « **لوى** » aslı « **لويه** » olduğu da söylenmiştir. Aşereden ya'kubun Ruveys rivayetinde tanın şeddesiyle « **اللات** » okunduğuna göre « **لت** » den müştak olduğu da söylenmiştir. « **لت** » döğüp ezmek ve bulayıp karmak ma'nâlarıdır.

Denilmiştir ki vaktiyle bir adam yağ ile sevık karıp halka yedirir ve yiyenler semirir idi, sonra o ma'bud ittihaz edilip sureti üzere bir put yapılarak lâtt tesmiye edildi. Razî buna göre lât erkek olmuş oluyor demiş ise de «suret» te'viliyle yine müennes olmalıdır. Zira âyetin sıyakına göre hep müennestirler: Uzzâ da belli ki eazzîn müennesi olarak azize demek gibidir. Menât, kader veya ölüm veya ilâh ma'nasına «mena» dan yâhud İbni kesir kiraetinde «مَنَاةً» okunduğu vechile «نوء» den me'huz olarak yanında kurbanların kanı dökülmesi veya zuumlarınca

Sh:»4594

yağmur ümid edilmesi gibi bir mülâhaza ile tesmiye edilmiştir.

Burada menattan sonra «الثَّالِثَةَ الْآخِرَى» diye tavsif tehekküm ve tahkîr içindir. Evvelâ

bunda o iki kerre gördü ise siz üç gördünüz değilmi? Zemininde bir tehekküm vardır. Saniyen «

الْآخِرَى» vasfiyle putların giriliğini ifade eden bir tahkîr vardır. Çünkü, «أُخْرَى» isti'malde diğer

ma'nâsına şayi' olmuş ise de aslında teahhurdan tafdil olmak i'tibariyle yerine göre en giri ma'nâsına bir

tevriye dahi ifade edebilir. O en giri olunca obirlerinin de giriliği anlaşılmış olur. Bir de Menât, daha evvel

dikilmiş en büyük putları iken Lât ve uzzadan sonra üçüncü mertebeye putlar miyanına düşürülmüş olmasına

da işaret anlaşılır. Bu suretle buyuruluyor ki bu beyandan sonra siz de o taptığınız muhtelif putları ve

giriliklerini gördünüz değilmi? Şimdi haber verin bakalım: 21.

﴿الْكُفْرَ وَاللَّهُ الْأُنثَى﴾ size erkek ona dişi öyle mi? - Erkek isimleri kendiniz

alıp dişi isimleri ma'bude veriyorsunuz öyle mi?. Arabcada isimler ya müzekker ya müennes olur. Fakat

Müşrikler putlarına hep dişi isimleri vermişlerdi, bahusus Allah namına dikildiği iddia olunan mezkûr putlar

müennes isimli idiler. Bundan başka bir de Müşrikler fikirlerince: putlar ilâhî kuvvetlerin ve Melâikenin

suretleridir, Melâike Allahın kızlarıdır, biz onların suretlerini yapıp dişi isimleri vererek onlara perestiş

etmekle kendilerini Allah indinde şefaataci ittihaz eder şefaathlerini umarız «

﴿مَنْعَبْدَهُمْ إِلَّا لِيُقْرَبُونَا إِلَى اللَّهِ زُلْفَى﴾ . ﴿هُوَ لَأَشْفَعَاؤُنَا﴾
﴿عِنْدَ اللَّهِ﴾ diyorlardı. Mu'cemülbüldanda yakuti Hamevî Uzzayı anlatırken şu fıkrayı da nakl eder.

Kureyş Kâ'beyi tavaf ederken: «

وَاللَّاتُ وَالْعُزَّىٰ وَمَنَاةَ الثَّالِثَةَ الْأُخْرَىٰ فَاِنَّهُنَّ الْغَرَائِقُ الْعُلَىٰ
وَإِنَّ شَفَاعَتَهُنَّ لَتَرْتَجَىٰ = ya'ni lât ve Uzzâ ve Menati salisei uhra hurmetine, çünkü onlar o

ulu ak kuğulardır ve her halde onların şefaathleri umulur» diyorlardı ve «onlar Allahın kızlarıdır, ona şefaath

ederler» diyorlardı,

Sh:»4595

Resulullah sallallahü aleyhi vesellem ba's buyurulunca ona «

أَفَرَأَيْتُمُ اللَّاتَ وَالْعُزَّىٰ وَمَنْوَةَ الثَّالِثَةَ الْآخَرَىٰ أَلَكُمُ الذَّكْرُ
وَلَهُ الْإُنثَىٰ تِلْكَ إِذَا قَسَمَةٌ ضِيْزَىٰ أَنْ هِيَ إِلَّا أَسْمَاءٌ سَمِيَّتُوهَا
اهـ . Bu inzal buyuruldu « أَنْتُمْ وَأَبَاؤُكُمْ مَا أَنْزَلَ اللَّهُ بِهَا مِنْ سُلْطَانٍ

nakılden garanîk lakırdısının menşei de anlaşılmiş oluyor. Garanîk, müfredi gurnuk, gurneyk kuğu kuşu

denilen beyaz bir su kuşudur ki kazdan büyük uzun boyunlu güzel endamlı bir kuştur. Sîmten ta'bir olunan

beyaz, güzel, dolgun bedenli taze dilbere de ıtlak olunur. Nesîmi dilküşa estikçe deprenip oynayan

yumuşak saçlara da «garanika ve garanikiyye» denilir. İşte Müşrikler beyaz taşlardan yapılan putlarını

böyle şâirane bir teşbih ile yüksekte uçan garanîka benzeterek Allahın kızları diye şefaatlerini

umduklarından dolayı i'tikatlarının sehafet ve butlanı gösterilmek üzere evvelâ tevbih suretinde buyuruluyor

ki: erkek size, dişi ona öylemi? 22. ﴿تِلْكَ إِذَا قَسَمَةٌ ضِيْزَىٰ﴾ Bu o halde pek zalimâne

hayflı bir taksim - dayz ve davz eksiklik etmek, bir kimseye hakkını eksik vermek, cevri-ü cefa etmek

demektir. Dîzâ da eksik, haksız, hayflı ya'ni zalimâne demek olur. Kamus mütercimi Asım efendi bu

kelimede bilhassa şu ihtarı yaparak der ki: Şihab, dürrütül'gavvas şerhinde şöyle beyan eylemiştir. Dîzâ

kelimesi fu'lâ vezninde sıfattır. Nakısa ma'nâsınadır. Aslı « فَا » nın zammı ile iken « يَا » ya mücaveret

sebebiyle dadın zammesi kesreye tebdil olunmuştur. Çünkü ecvefi yaî olan « ضِيْر » den me'huzdur.

Eğer « ضَوْز » den ola idi « ضَوْزِي » denir idi. Kaldı ki kelâmı Arabda sıfat olarak fanın kesriyle fi'la

vezninde kelime yoktur. Bu vezin Şi'râ ve zikrâ gibi isimlerin binasındandır. Haşiyei Sa'diyyenin beyanına

göre ise o kavil, Siybeveyhin kavlidir. Sairleri sıfatlardan da fanın kesriyle fi'la vezninin vürudunu nakıl ve

hıykâ ve kiysâ ile temsil eylediler « مَشِيَّةٌ حَيْكِي » denilir. « أَيُّ يُحِيكُ فِيهَا » ya'ni

salınır tebahtür eder. Ve « رَجُلٌ كَيْصِي » denilir « وَيَنْزِلُ وَحَدَهُ »

ya'ni yalnız yer ve yalnız konar göçer اِهْ . Ebû hayyan zikrâ gibi masdar ile

Sh:»4596

vasıf kabîlinden olmasına da cevaz vermiştir. Siybeveyhin kavlince uzzâ ve uhrâ gibi ef'ali tafdilün müennes

vezni olmakla en zalimâne demek olur. Çünkü Allaha veled isnadı haddi zatında azîm zulm olan haksızlık

olduktan başka Müşrikler kendilerinin kızları olmasını eksiklik addederek arzu etmedikleri halde dişileri ona

tahsis etmekle kendi vicdanlarına karşı ta'zîm eylemek istedikleri ma'budu tahkır eylemiş oluyorlar. Bu

tevbihden sonra hakikatın beyanı için de buyuruluyor ki 23. ﴿ اِنَّ هِيَ ﴾ onlar - o kancık isimler ve

vasıflarla yad olunan putlar hiç bir şey değil- kendilerinde gözetilen ma'nâları: ülûhiyyet, izzet, Allaha

nisbet, şefaât gibi mefhumları tehakkuk ettirecek hiç bir haysiyyeti haiz değil ﴿ اِلَّا اَسْمَاءُ ﴾

sâde kuru isimlerden ibarettirler. - Vakı'de ma'nâsı olmıyan boş isimlerdir. İsmi işaretler zat meal'vasfa,

zamirler yalnız zata delâlet eder diye ma'ruf olan bir kaide vardır. Bu sebeble burada bu müennes « هِيَ »

zamiri mercii l'tibariyle bize bir nükte ifâde etmektedir. Çünkü « اَفَرَأَيْتُمْ » hitabiyle o putlar ma'bud

olan bütün vaz'iyet ve sıfatlarıyla istihzar ettirildikten bir de « تِلْكَ » işaretiyle isnad olunan vasıflarının

münasebetsizliği gösterildikten sonra « اِنَّ هِيَ » denilince birden bire bu zamir, bir ismi işaret

mevkîinde görünerek o putları ibtal olunan sıfatları ile gösterir gibi olduktan sonra zamir olmak l'tibariyle

dönüp onları o sıfatlardan tecrid ederek ihtar ve öyle kuru isimlerden başka bir şey olmadıklarını ifham

eylemektedir. Bu tafsilden maksadımız, bu âyetin siyakı garanîk uydurmasının da bilhassa ibtalini müş'ır

olduğunu anlatmaktır. Zira bu da onların o putlara isnad ettikleri evsafıtan olduğu için burada şu mazmun

da hasıl olmuş oluyor: o sizin her halde şefaâtleri umulur garanîki ulâ dediğiniz o putlar hiç bir şey değil,

sâde kuru isimlerden ibarettirler.

Sırası gelmiş iken şunu da söyleyelim: Sûrei «Hac» de «

وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ مِنْ رَسُولٍ وَلَا نَبِيٍّ إِلَّا إِذَا تَمَنَّى الْقَى
الشَّيْطَانُ فَى أُمْنِيَّتَهٗ فَيَنْسَخُ اللّهُ مَا يُلْقَى الشَّيْطَانُ ثُمَّ يُحْكَمْ
اللّهُ أَيَاتَهٗ

« قيل » söylemişler: gûya «Vennecmi» sûresi nâzil olup da Resulullah Haremi şerifte okuduğu ve

nihayetinde mü'minlerle beraber Müşrikler de secde ettikleri zaman «

« وَمَنَاةَ الثَّالِثَةَ الْأُخْرَى » dan sonra «

« تِلْكَ الْغُرَانِيقُ الْعُلَى وَإِنَّ شَفَاعَتَهُنَّ لَتُرْتَجَى » kelimeleri de bir yanlışlıkla

işitilmiş, sonra Şeytan ilkası olan bu kelimeleri Allah tealâ neshedip âyâtını ihkâm eylemiştir. Bu suretle

Şeytanların her türlü tearruzlarına karşı vahyi ilâhînin kuvvet ve mahfuziyetini anlatmak istemişlerdir. Ebû

hayyan rahmetullahi aleyh der ki bu kıssa, siyreti nebeviyye camii imam Muhammed ibni İshaktan suâl

edildiğinde zenadikanın vaz'ından olduğunu söylemiş ve bunun hakkında bir kitab tasnif eylemiştir. İmam

hafız Ebû bekir Ahmed ibni Hüseyini beyhekî dahi demiştir ki: bu kıssa nakıl cihetinden sabit değildir.

Ravileri mat'undur. Sıbahta ve hadîs tasniflerinde öyle söylediklerinden bir şey zikredilmemiştir.

Binaenaleyh tarhi vacibdir. Onun için ben kitabımı ondan tenzih eyledim. اهـ .

Bu muharriri âciz de derim ki: yukarıda da işaret ettiğimiz vechile Müşrikler Kâ'beyi tavaf ederlerken «

وَاللَّاتُ وَالْعُزَّىٰ وَمَنَاةَ الثَّالِثَةَ الْأُخْرَىٰ فَاِنَّهُنَّ الْغَرَائِقُ الْعُلَىٰ
وَأَنَّ شَفَاعَتَهُنَّ لَتُرْتَجَىٰ» demek âdetleri olduğunu Yakuti hamevî Mu'cemülbüldanda nakl

etmiştir. Demek ki garanîk teşbihi Peygamberden evvel söylene gelmiş bir sözdür. Muhtelif şekillerde

söylenmiş olması da buna delâlet eder. O halde bu söz esas itibariyle Müşriklere bir il kai Şeytanîdir. Ancak

mes'ele bunun Peygamberden sadır olup olmamasındadır. «

وَالنَّجْمِ إِذَا هَوَىٰ مَا ضَلَّٰ صَاحِبُكُمْ وَمَا غَوَىٰ وَمَا يَنْطِقُ عَنِ
الْهَوَىٰ إِنْ هُوَ إِلَّا وَحْيٌ يُوحَىٰ» diye okunup dururken Peygamberin vahiy

tebligatında Şeytanî bir ilkanın bulunamayacağında da aslâ şübhe yoktur. Şu kadar ki Kur'anın bir çok

yerlerinde Kâfirlerin, Müşriklerin,

Sh:»4598

Şeytanların sözleri de hikâye edilmiş olduğu gibi bunu da Peygamberin hikâye tarikiyle söylemiş olması

mümkün olabilirdi ve eğer söylenmiş olsa idi yakışan tam burada ya'ni «

«إِنْ هِيَ» dan sonra «تِلْكَ إِذَا قِسْمَةٌ ضِيزَىٰ»

denildiği gibi «

وَمَنَاةُ الثَّالِثَةُ الْأُخْرَىٰ فَانْهَنَّا الْغَرَانِيقُ الْعُلَىٰ وَإِنَّ شَفَاعَتَهُنَّ
لَتُرْتَجَىٰ» tarzında söylenmiş olsa idi «

الْكُمُ الذِّكْرُ وَلَهُ الْإِنثَىٰ تِلْكَ إِذَا قِسْمَةٌ ضِيزَىٰ» tevbihi ile ahengi

kelâm muhtell olurdu. Halbuki bu tevbihten sonra «

تِلْكَ الْغَرَانِيقُ الْعُلَىٰ وَإِنَّ شَفَاعَتَهُنَّ لَتُرْتَجَىٰ إِنْ هِيَ إِلَّا أَسْمَاءُ
لَتُرْتَجَىٰ» denildiği takdirde «

umuluyor, onlar hiç bir şey değil, sade kuru isimlerden ibarettir» denilmiş olurdu. Bu ma'nâ ise bir ilkai

Şeytanî değil, Müşriklerin ilkai Şeytanî olan sözlerini ibtal eden muntazam bir kelâm ve matlûb bir ma'nâ

olacağından nesha hacet olmazdı. Çünkü aşağıda «

وَكَمْ مِنْ مَلَكٍ فِي السَّمَوَاتِ لَا تُغْنِي شَفَاعَتُهُمْ

şefaata mazmununa ilişileceği cihetle bu ma'nâ lâfzan tasrih edilmediği halde bile fahvayı kelâmdan

tamamile matlûb ve murad olduğunda tereddüde mahal yoktur. Demek ki burada sûrei Enbiya âyetinin

mazmunu üzere bir nesih geçmemiş olduğuna mahalli kelâm kendisi şâhiddir. «

وَمَا يَنْطِقُ عَنِ الْهَوَىٰ» diyen «Vennecmi» sûresini okurken lisanı Muhammedîden hevâ ile

bir söz suduruna ihtimal olmadığı gibi putların hakaret ve hiçliğini i'lân eden âyetlerin arasında onların

lehinde bir kelime geçmiş olmasının da tehekküm ve istihzadan başka hiç bir ma'nâ ve mazmunu olamaz.

Zira buyuruluyor ki onlar hiç bir şey değil, sade kuru isimlerden ibarettir.

﴿سَمَّيْتُمُوهَا أَنْتُمْ وَآبَاؤُكُمْ﴾ Onlara o isimleri siz ve babalarınız taktınız - ifade ettikleri

mefhumlardan hiç biri - bulunmaksızın o putlara o isimleri siz ve babalarınız yalan olarak verdiniz,

﴿مَا أَنْزَلَ اللَّهُ بِهَا مِنْ سُلْطَانٍ﴾ Allah onlara öyle bir saltanat indirmedir - öyle bir

tesmiyeye hak verdirecek hiç bir bürhan, hiç

Sh:»4599

bir ma'nâyı müessir indirmedir. Onun için onlar hakikatte müsemmaları olmıyan kuru isimlerdir. O halde

nasıl ve ne sebeble o isimleri verip de onlara perestiş ettiklerine gelince bunu beyan sırasında onların

hitabe kabil olmadıklarına tenbih için hitabdan gıyabe geçilerek buyuruluyor ki

﴿إِنْ يَتَّبِعُونَ إِلَّا الظَّنَّ وَمَا تَهْوَى الْأَنْفُسُ﴾ başka değil, sırf zanne ve

nefislerinin hevalarına tâbi' oluyorlar. - İ'tikad ve amellerinde hak ve hayri aramıyorlar. Dîni mücerred nefsin

hevâ ve hevesiyle hissiyatından ibaret imiş gibi farz ederek nefsi emmarelerinin meylettiği, boş, ma'nâsız,

hayalât ile kuru temenniyat peşinde gidiyorlar ﴿وَلَقَدْ جَاءَهُمْ مِنْ رَبِّهِمُ الْهُدَى﴾

halbuki rablarından onlara doğru yolu gösteren hidayetci de geldi - ya'ni zann-ü hevâ ile murada

irilemeyeceğini anlatan ve murada doğru irmek için ta'kib edilmesi lâzım gelen hak ve yakîn yolunu

gösteren Peygamber ve Kur'an Allah tarafından gelmiş iken yine hevalarına ve zanlarına uyuyorlar da

putlardan şefaaf umuyorlar. 24. ﴿أَمْ لِلْإِنْسَانِ مَا تَمَنَّى﴾ Yoksa insana varmı her

kuruntusu - her temenni ettiği, kendi gönlünce arzu edip kurduğu her ümmiyyesi, her ideali tehakkuk eder

de oluverir mi? Putlar şefaaf ederler diye temenni etmekle nefislerin arzusu yerine geliverir mi? Yâhud

herkes Peygamberlik arzu etmekle Peygamber oluverir mi? Hayır olmaz, insanın her temennîsi vukua

gelivermez, Allahın iradesine bağlıdır 25. ﴿فَلِلَّهِ الْآخِرَةُ وَالْأُولَىٰ﴾ zira Âhıret ve ulâ,

sonu ve önü Allahındır. - İlk vücuda geliş insanın kendi elinde olmayıp sırf Allahın hukm-ü iradesine tabi'

olduğu gibi sonu, Âhıreti de Allahın hukm-ü kanunu dairesinde cereyan eder. Binaenaleyh insan Âhıretini

kurtarmak, sonunda murada irebilmek için sırf

Sh:»4600

kendi temenniyyat ve hissiyyatıyla değil, Allahın hukm-ü iradesine delâlet etmek üzere vaz'-u inzal

buyurduğu delâil ve ahkâma göre hareket etmek lâzım gelir. Demek ki mücerred nefsin arzu ve

temennâsinden ibaret bir ümniyecilik kuruntuculuk, ya'ni sade idealizm kâfi değildir. (Reel) hak bir esasa

istinad ederek yürüme lâzımdır. Çünkü önünde ve sonunda mülk ve hüküm, insan nefsinin değil,

Allahındır.

﴿٢٦﴾ وَكَمْ مِنْ مَلَكٍ فِي السَّمَوَاتِ لَا تُغْنِي شَفَاعَتُهُمْ شَيْئًا
إِلَّا مِنْ بَعْدِ أَنْ يَأْذَنَ اللَّهُ لِمَنْ يَشَاءُ وَيَرْضَى ﴿٢٧﴾ إِنَّ
الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ لَيُسَمُّونَ الْمَلَائِكَةَ تَسْمِيَةَ الْإِنثَى
﴿٢٨﴾ وَمَا لَهُمْ بِهِ مِنْ عِلْمٍ إِنْ يَتَّبِعُونَ إِلَّا الظَّنَّ وَإِنَّ الظَّنَّ
لَا يُغْنِي مِنَ الْحَقِّ شَيْئًا ﴿٢٩﴾ فَأَعْرِضْ عَنْ مَنْ تَوَلَّى عَنْ
ذِكْرِنَا وَلَمْ يُرِدْ إِلَّا الْحَيَاةَ الدُّنْيَا ﴿٣٠﴾ ذَلِكَ مَبْلَغُهُمْ مِنَ
الْعِلْمِ إِنَّ رَبَّكَ هُوَ أَعْلَمُ بِمَنْ ضَلَّ عَنْ سَبِيلِهِ وَهُوَ أَعْلَمُ بِمَنْ
اهْتَدَى ﴿٣١﴾ وَلِلَّهِ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ لِيَجْزِيَ
الَّذِينَ أَسَاءُوا بِمَا عَمِلُوا وَيَجْزِيَ الَّذِينَ أَحْسَنُوا بِالْحُسْنَى ﴿٣٢﴾

﴿٣٢﴾ الَّذِينَ يَحْتَنِبُونَ كَبَائِرَ الْأَثْمِ وَالْفَوَاحِشَ إِلَّا اللَّمَمَ إِنَّ
رَبَّكَ وَاسِعٌ الْمَغْفِرَةُ هُوَ أَعْلَمُ بِكُمْ إِذْ أَنْشَأَكُمْ مِنَ الْأَرْضِ وَإِذْ
أَنْتُمْ أَجْنَةٌ فِي بُطُونِ أُمَّهَاتِكُمْ فَلَا تُزَكُّوا أَنْفُسَكُمْ هُوَ أَعْلَمُ
بِمَنِ اتَّقَى ﴿٣٢﴾

Meali Şerifi

Göklerde nice Melâike vardır da Allah dileyip razıy olduğuna izin vermezden evvel şefaathleri hiç bir
şey'e yaramaz 26 Evet Âhirete iymanı olmyanlar Melâikeye dişi adı takıp duruyorlar 27 Maamafih ona dair
bir bilgileri olduğundan değil sırf zanne tabi' oluyorlar, halbuki zann haktan hiç bir şey'i muğnî olmaz 28 O
halde bakma sen o bizim zikrimizden yüz çevirip te Dünya hayattan ötesini istemiyen kimselere 29 İşte
odur onların ilimden irebildikleri gaye, şübhesiz ki rabbın, odur en bilen yolundan sapanı, hem de odur en
bilen hidayeti tutanı 30 Hem bütün Göklerdeki ve Yerdeki hep Allahındır akıbet kötülük yapanları
yaptıklarıyla cezalandıracak, güzellik edenleri de daha güzeliyle mükâfatlandırıcak 31 Onlar ki günahın
büyüklerinden: vebalden, fuhşiyattan kaçınırlar, ancak ufak tefek kusur başka, şübhesiz ki rabbın geniş

mağfirettir, hem sizin her hallerinize a'lemdir, sizi Arzdan inşa ettiği sıra ve sizler analarınızın karınlarında

cenînler iken, şimdi nefislerinizi tezkiyeye kalkışmayın odur en bilen müttakı olanı 32

26. ﴿وَكَمْ مِنْ مَلَكٍ فِي السَّمَوَاتِ﴾ Müşrikler putları Melâike suretleri ve

Melâikeyi Allahın kızları farz ederek onların suretlerini yapıp takmakla Melekî kuvvetlere tekarrüb hasıl

olacağı ve bu vesile ile şefaatlere irilebileceği

Sh:»4602

zanninde bulduklarından dolayı bu iki âyette bilhassa bu zanlerin butlânı gösterilmek üzere evvel ve son

Allahın olduğu takrir olunuyor. Ya'ni ne kadar çok Melek vardır Göklerde de

﴿لَا تُغْنِي شَفَاعَتُهُمْ شَيْئًا﴾ şefaatlere hiç bir şey'e yaramaz - izinsiz şefaate etmek hadleri

değildir a, ettikleri farz edilse yine faide vermez ﴿إِلَّا مِنْ بَعْدِ أَنْ يَأْذَنَ اللَّهُ﴾

meğer ki Allah izin verdikten sonra ola - o da herkes için değil ﴿لَمَنْ يَشَاءُ وَيَرْضَى﴾ kime

diler ve razı olursa onun için - bu hem şefaate edeceklere hem de şefaate olunacaklara kaydolabilir. Demek

ki önünde sonunda rızası aranacak olan ma'bud Melekler değil, Allahdır. Meleklerin şefaati böyle olunca

putlardan ne şefa'at umulur? 27. ﴿إِنَّ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ﴾ Evet, muhakkak

ki Âhirete iymanı olmıyanlar - günahın ve Allaha karşı yalan ve iftiranın Âhiretteki ceza ve mes'uliyetinden

hakikî iyman ile korkmadıkları için ﴿لَيْسَمُونَ الْمَلَائِكَةَ تَسْمِيَةَ الْإِنثَى﴾

Melâikeye dişi adı verip duruyorlar - Allahın kızları diyorlar. Onun için nefislerinin hevasına uyacak vechile

kız suretinde putlarını yapıp duruyorlar. 28. ﴿وَمَا لَهُمْ بِهِ مِنْ عِلْمٍ﴾ Maamafih ona dair

ilimleri yok - Melâikenin ne olduğunu ve ne dediklerini bildiklerinden değil

﴿إِنْ يَتَّبِعُونَ إِلَّا الظَّنَّ﴾ sırf zanne tâbi' oluyorlar - buralarda zann, tevehhüm

ma'nâsınadır. Ya'ni dişi tasavvur ve tasvir olunursa daha cazibeli olacağını zannediyorlar

﴿وَإِنَّ الظَّنَّ لَا يُغْنِي مِنَ الْحَقِّ شَيْئًا﴾ halbuki zan haktan hiç bir şey'i muğni

olmaz. - Hiç bir vechile hakkın yerini tutmaz, zann, sırf nefsi bir hâdisedir, hakk ise vaki'deki hakikattir. Onun

için yakîn ile iyman lâzım

Sh:»4603

olan i'tikadî mesâilde zann kâfi olmaz 29. ﴿فَاعْرِضْ﴾ onun için sen i'raz et: sarfı nazar eyle

﴿عَمَّنْ﴾ öyle kimselerden ki ﴿تَوَلَّىٰ عَنْ ذِكْرِنَا﴾ bizim zikrimizden, ya'ni hakkı ihtar

ederek nasihat eden Kur'anı azımüşşandan yüz çevirmiş - dinlemiyor, aldırıyor

﴿وَلَمْ يَرِدْ إِلَّا الْحَيَاةَ الدُّنْيَا﴾ Dünya hayattan başka bir şey istememekte - Nadr

ibni Haris, Velîd ibni Mugire gibi 30. ﴿ذَلِكَ مَبْلَغُهُمْ مِنَ الْعِلْمِ﴾ o onların ilimden

irebildikleri gaye - varabildikleri son had, ya'ni bildikleri o kadar, bütün ilimlerinin nihayet muradı Dünya

hayat zevkidir «

يَعْلَمُونَ ظَاهِرًا مِنَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَهُمْ عَنِ الْآخِرَةِ هُمْ غَافِلُونَ

»

﴿إِنَّ رَبَّكَ هُوَ أَعْلَمُ بِمَنْ ضَلَّ عَنْ سَبِيلِهِ وَهُوَ أَعْلَمُ بِمَنْ

﴿اهْتَدَى﴾ her halde yolundan sapanı, dalâlette ısrar edeni en ziyade bilen rabbındır. - Hidayeti kabul

edip doğru yolu tutanı en ziyade bilen de odur. - Bu cümle i'raz emrini ta'lildir, « هُوَ أَعْلَمُ » kavlinin

tekrarı da her iki ma'lûm arasındaki tebayünü ilândır. İlimden murad da ıkab ve sevabını tertib ve tatbık

edecek vechile ilimdir. Onun için kudret gösterilmek üzere şöyle buyruluyor: 31.

﴿وَلِلَّهِ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ﴾ hem Allahındır bütün Göklerdeki

ve Yerdeki - halkın da onun milken de onundur. ﴿لِيَجْزِيَ﴾ Bu « لَام » in müteallâkında bir kaç

ihtimal söylenmiştir. « لِلَّهِ » nın medlûlü olan halk veya milke veya a'lemüye veya i'raz emrine teallûk

edebilir. Kazıy Beyzavî der ki: makablinin medlûlüne illettir, ya'ni alemlerin için halk ve tesviye etti yâhud

dal ve mühtediği şunun için ayırıp hallerini hız eyledi ki... **اهـ** . Evvelki mukadder « **خَلَقَهُ** » ye, ikincisi «

هُوَ أَعْلَمُ » ye müteallık demektir. Ebu Hayyan milk ma'nâsının medlûlüne: «

أَيُّ يَضِلُّ وَيَهْدَى لِيَجْزَى وَقِيلَ بِقَوْلِهِ بِمَنْ ضَلَّ وَبِمَنْ اهْتَدَى

»

Sh:»4604

demiştir. Razî, « **أَعْرَضُ** » a müteallık olması muhtemel, « **أَعْلَمُ** » ye müteallık olması akreb demiştir.

Ebüssüüd da bunu tercih eylemiştir. Bir de demişlerdir ki efali ilâhiyyede bu gibi « **لام** » lar, hikmet ve

âkıbet içindir, şu halde ma'na şöyle demek olur: Bu Semavat ve Arz mülk ve saltanatının veya dalâl ile

Hidayetin, hakk ile batılın bilinmesi veya Dünya hayattan başka bir şey istemeyip Allahın zikrinden yüz

çevirmiş kimselerden i'raz olunması şu hikmet ve akıbet içindir ki Allah

﴿ **الَّذِينَ آسَؤُوا بِمَا عَمِلُوا** ﴾ kötü iş yapanları yaptıkları ile cezalandıracak - kötü

amellerine mukabil misli olan kötü ceza verecek

﴿ **وَيَجْزَى الَّذِينَ أَحْسَنُوا بِالْحُسْنَى** ﴾ güzel iş yapanları da daha güzeliyle

karşılıyacak - husnâ, ya'ni en güzel mükâfat olan Cennet ile yâhud amellerinin daha güzeli olan ez'afı

muzaafa ecr ile mükâfatlandırılacaktır. İhsan vasfının tehakkuku için kebairden ictinab şart olduğu da şu vasf

ile beyan olunuyor 32. ﴿الَّذِينَ﴾ o mühsinler ki ﴿يَجْتَنِبُونَ كَبَائِرَ الْإِثْمِ﴾

günahın kebairinden - yukarılarda da geçtiği üzere ıkabı büyük olan, yâhud hakkında bihususihî veid

bulunan günahlar kebairdir. ﴿وَالْفَوَاحِشِ﴾ ve fevahişten - ya'ni kebair miyanında bilhassa

çirkinliği açık olan fuşşiyattan - kaçınırlar ﴿إِلَّا اللَّمَمَ﴾ lemem başka - ya'ni az ve küçük olan

kusurlar müstesna - çünkü kebairden ictinab edilince meselâ bir nazar, bir gamze, bir buse gibi sagair

ma'fûvv olur. ﴿إِنَّ رَبَّكَ وَاسِعُ الْمَغْفِرَةِ﴾ şübhesiz ki rabbın geniş mağfiretlidir. -

kebairden ictinab edilince sağairi mağfiret buyurduğu gibi tevbe edilince kebairi de mağfiret buyurur,

dilerse tevbesiz de mağfiret buyurur, ancak tevbe edilmedikçe

Sh:»4605

şirke mağfiret etmez ﴿هُوَ أَعْلَمُ بِكُمْ﴾ hem o size a'lemdir. - Sizin her halinizi bilir, hukmünü

de ona göre verir ﴿إِذْ أَنْشَأَكُمْ مِنَ الْأَرْضِ﴾ sizi Arzdan inşa ettiğinde - Arzda ilk

insan cinsinin, insan huçeyresinin yaratılışı zımında ve ya insan gıdasının topraktan yaratıldığı sırada

﴿وَإِذْ أَنْتُمْ أَجْنَةٌ فِي بُطُونِ أُمَّهَاتِكُمْ﴾ ve siz analarınızın karınlarında cenîn

bulduğunuz vakıta - ya'ni sizin kendinizi bilmediğiniz zamanlarda bile nasıl olduğunuzu ve ne halde

bulduğunuzu ve bütün istikbalde ne haller kesbedeceğinizi hasılı bütün eksiginizle varlığınızı hep bilir

﴿فَلَا تَزُكُّوا أَنْفُسَكُمْ﴾ o halde nefislerinizi tezkiye etmeyin - kendinizi hiç günahsız,

kusursuz tertemiz adderek öğmeyin, farkında olmadığınız bir çok kusurlarınız bulunabilir

﴿هُوَ أَعْلَمُ بِمَنِ اتَّقَى﴾ tamamiyle korunup müttekiy olanı en ziyade o bilir. - Çünkü bütün

halinize vakıf olan odur. Ehli ihsan ile ehli isâe Âhirette huzuru hakta seçileceklerdir.

﴿۳۳﴾ اَفَرَأَيْتَ الَّذِي تَوَلَّى ﴿۳۴﴾ وَاعْطَى قَلِيلًا وَاكْذَى
﴿۳۵﴾ اَعِنْدَهُ عِلْمُ الْغَيْبِ فَهُوَ يَرَى ﴿۳۶﴾ اَمْ لَمْ يُنَبَّ اَبَمَا
فِي صُحُفٍ مُّوسَى ﴿۳۷﴾ وَاِبْرٰهِيْمَ الَّذِي وُفِّي ﴿۳۸﴾ اَلَّا تَزِرُ
وَاَزْرًا وِزْرًا اٰخَرٰى ﴿۳۹﴾

Sh:»4606

﴿۳۹﴾ وَاَنْ لِّیْسَ لِلْاِنْسَانِ اِلَّا مَاسَعٰی ﴿۴۰﴾ وَاَنْ سَعِیْهِ
سَوْفَ یُرٰى ﴿۴۱﴾ ثُمَّ یُجْزٰىهُ الْجَزَآءَ الْاَوْفٰى ﴿۴۲﴾ وَاَنْ اِلٰی

رَبِّكَ الْمُنْتَهَى ﴿٤٣﴾ وَأَنَّهُ هُوَ أَضْحَكَ وَأَبْكَى ﴿٤٤﴾ وَأَنَّهُ
 هُوَ أَمَاتَ وَأَحْيَا ﴿٤٥﴾ وَأَنَّهُ خَلَقَ الزَّوْجَيْنِ الذَّكَرَ وَالْأُنثَى
 ﴿٤٦﴾ مِنْ نُطْفَةٍ إِذَا تُمْنَى ﴿٤٧﴾ وَأَنَّ عَلَيْهِ النَّشَأَةَ الْأُخْرَى
 ﴿٤٨﴾ وَأَنَّهُ هُوَ أَغْنَى وَأَقْنَى ﴿٤٩﴾ وَأَنَّهُ هُوَ رَبُّ الشِّعْرَى
 ﴿٥٠﴾ وَأَنَّهُ أَهْلَكَ عَادًا الْأُولَى ﴿٥١﴾ وَتَمُودًا فَمَا أَبْقَى
 ﴿٥٢﴾ وَقَوْمَ نُوحٍ مِنْ قَبْلُ إِنَّهُمْ كَانُوا هُمْ أَظْلَمَ وَأَطْغَى
 ﴿٥٣﴾ وَالْمُوتَفِكَةَ أَهْوَى ﴿٥٤﴾ فَغَشِيهَا مَآغِشَى ﴿٥٥﴾
 فَبَيَّأِ الْآءِ رَبِّكَ تَتَمَارَى ﴿٥٦﴾ هَذَا نَذِيرٌ مِنَ النُّذُرِ الْأُولَى
 ﴿٥٧﴾ أَزِفَتِ الْأَزِفَةُ ﴿٥٨﴾ لَيْسَ لَهَا مِنْ دُونِ اللَّهِ كَاشِفَةٌ
 ﴿٥٩﴾ أَفَمِنْ هَذَا الْحَدِيثِ تَعْجَبُونَ ﴿٦٠﴾ وَتَضْحَكُونَ وَلَا
 تَبْكُونَ ﴿٦١﴾ وَأَنْتُمْ سَامِدُونَ ﴿٦٢﴾ فَاسْجُدُوا لِلَّهِ
 وَاعْبُدُوا ﴿سجده﴾

Şimdi gördün a? o çevrileni 33 Ve biraz verip de dayativereni 34 Gayb ılnı yanında da artık görüyor mu?
35 Yoksa haber mi verilmedi Musânın suhufundaki 36 Ve çok vefakâr olan İbrahiminkindeki 37 Ki doğrusu
bir vizir çeken başkasının vizrini çekecek değil 38 Doğrusu insanın sa'yinden başkası kendinin değil 39 Ve
elbette sa'yi yarın görülecek 40 Sonra ona en değerli mükâfat verilecek 41 Ve elbette nihayet rabbına
gidilecek 42 Hakikat odur güldüren ağlatan 43 Hakikat odur öldüren, dirilten 44 Hakikat odur erkeği dışıyı
iki eş yaratan 45 Bir nutfeden ekildiği zaman 46 Şübhesiz ona aiddir neş'eti uhrâ da 47 Hakikat zengin
eden, sermaye veren o 48 Ve hakikat Şi'ranın rabbi o 49 Ve fil'vakı' o helâk etti evvelki Âdı 50 Ve Semûdu
da hiç bırakmadı 51 Daha evvel de Nuhun kavminı, çünkü bunlar pek zâlim, pek azgındılar 52 Mü'tefikeyi
de Haviyeye attı 53 Sardırttı da onlara o sardırđını 54 Şimdi rabbının hangi eltafına şekkedersin? Bu işte
o evvelki inzarlardan bir inzar 55 Yaklaştı yaklaşıcı 56 Yoktur ona Allahdan başka açıcı 57 Şimdi siz bu
kelâma mı teaccüb ediyorsunuz 58 ve gülüyorsunuz da ağlamıyorsunuz? 59 Siz mi kafa tutuyorsunuz hey
gafiller? Haydi secdeye kapanın ve kulluk edin 60

33. ﴿أَفَرَأَيْتَ الَّذِي تَوَلَّى﴾ Şimdi gördün a o yüz çevireni - hakta sebat edemeyip de

döneri - Mücahidden ve ibni Zeydden rivayet olunduğu üzere Velîd ibni Mugıyre Resulullahın meclisine

gelir, kiraetini ve va'zını dinler, islâma yaklaşırdı, Resulullah da onun hakkında ümid beslemişti, sonra

Müşriklerden birisi ona itab edip «atalarının milletini terk mi ediyorsun? Dinine dön, onda sebat et, Âhıret

hakkında her neden korkuyorsan ben onu senden üzerime alırım yüklenirim lâkin bana şöyle şöyle mal

vermen şartıyla» demişti. Velîd de ona muvafakat edip islâma

Sh:»4608

olan himmetinden dönmüş ve şart edilen malın birazını verip kalanına dayatıvermiş' idi. Bu âyet buna işaret

etmektedir. 34. ﴿وَأَكْدَى﴾ Dayattı, vermedi -

KÜDYE, kazılmaz katı yer ve yâlçın kaya ikda da küdyeye varmak ma'nâsınadır ki: «

حفر الارض فاكدى» derler: yeri kazdı da küdyeye, ya'ni kazılmıyacak sert kayaya dayandı

demektir, bundan buhul ve meni' ma'nâsına da kullanılmıştır. 35.

﴿أَعِنْدَهُ عِلْمُ الْغَيْبِ فَهَوْ يَرَى﴾ ya, gayb ilmi yanında da artık görüyor mu? -

Şimdiden Âhireti görüyor da günahını başkasının yüklenivereceğini biliyormu? 36.

﴿بِمَا فِي صُحُفِ مُوسَى﴾ Musânın
﴿أَمْ لَمْ يُنَبَّأْ﴾ yoksa haber verilmedi mi

suhufundaki ile - ya'ni Tevrat ile 37. ﴿وَابْرَاهِيمَ﴾ ve İbrahiminki ile -İbrahime inzal edilmiş olan

suhuftaki ﴿الَّذِي وَفَّى﴾ o İbrahim ki çok vefâ etmişti - «

﴿وَأَذِ ابْتَلَىٰ إِبْرَاهِيمَ رَبُّهُ بِكَلِمَاتٍ فَاتَمَمَنَّ﴾ mantukunca me'mur ve mübtelâ

olduğu kelimatı tamamiyle iyfâ etmişti. Her hususta ahdine çok vefakâr idi. Ebû hayyan Bahirde şöyle der:

Musâ ile İbrahim, bu iki Peygamberin tahsısı için denilmiştir ki: Nuh ile İbrahim arasında, bir adamı, babası

ve oğlu ve amcası ve dayısı ile, bir kocayı karısı ile, köleyi efendisi ile muahaze ederlerdi, onlara ilk

muhalefet eden İbrahim oldu, İbrahimin şeriatinden Musânın şeriatine kadar da adamı gayrin cürmiyle

muahaze etmezlerdi. اهـ . Maamafih asıl murad hukmi uhrevîyi beyandır. Musâ ile İbrahimin suhufundaki

şudur. ﴿أَنْ﴾ ki doğrusu - bu « ان » muhaffedir, zamiri şan mahzûf olup « انه » demektir. Ya'ni

hakikat bu 38. ﴿لَا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرَىٰ﴾

Sh:»4609

vizir çeken bir nefis diğerin vizrini çekmez - ancak kendi günahını çeker.

VİZİR, bir günah ve ağır yük ma'hâsına gelir ki burada günah ve günahın cezasını çekmek ma'hâsınadır.

Ya'ni Âhirette ceza çekecek kimse, hiç kimsenin günahının cezasını çekecek değil, herkes kendi cürmünün

cezasını çekecektir. Meşhur ta'birimizce her koyun kendi bacağından asılır. Bunun ta'biri Fikhîsi «ukubatta

niyabet carî olmaz» kaidei külliyesidir. Şu halde birisi başkasının günahını boynuna almakla onu

kurtaramaz, belki kendi teahhüdünün cezasını çeker. «

«وَلِيَحْمِلَنَّ أَثْقَالَهُمْ وَأَثْقَالًا مَعَ أَثْقَالِهِمْ
مَنْ سَنَّ سَنَةً سَيِّئَةً فَعَلَيْهِ وِزْرُهَا وَوِزْرُ مَنْ عَمِلَ بِهَا إِلَى يَوْمِ
الْقِيَامَةِ» = her kim kötü bir âdet çıkarırsa onun vizri ve Kıyamete kadar onunla amel edenin vizri onun

boynunadır» hadîsi de böyledir. Şu da o suhuftakilerdendir. 39.

﴿وَأَنْ لَيْسَ لِلْإِنْسَانِ إِلَّا مَا سَعَى﴾ doğrusu insanın sa'yinden başkası kendisinin

değil -insaninki ancak sa'yidir. Ya'ni bir insan başkasının cürmü ile muahaze olunmayacağı gibi kendi

sa'yinden başkasıyla sevablanmak da kendinin hass hakkı değildir. Olursa başkasının atıyyesi, teberrüü

olur. «لَهَا مَا كَسَبَتْ وَعَلَيْهَا مَا اكْتَسَبَتْ» Bu ilk bakışta «insana sa'yinden başka

yok» demek zannolunabilirse de insana gerek Dünyada olsun gerek Âhirette sa'y-ü kesbinden başka

vehbî olarak verilen nice rahmet ve atâyâyî ilâhiyye bulunduğu da şübhe yoktur. Sonra teavünün

me'murün bih ve Dünya ve Âhirette müfid olduğu da şer'an ma'lûmdur. Ebüssüud der ki: Enbiyanın şefaati,

Melâikenin istiğfarı, dirilerin ölüler için duâsı, sadekası gibi insanın kendi amelinden olmamakla beraber

nafi' olduğu ma'lûm bulunan nâ kabili ihsa bir çok umura gelince bütûn bunlar da menfeatin menatı kendi ameli olan iyman ve salâh olduğu ve iyman olmayınca hiç birisinin menfeati olamayacağı için bunlarda da nafi'

Sh:»4610

olan kendi sa'y-ü ameli olmak üzere gösterilmiş demektir **اهـ**. Ebu Hayyan nakl eder, Hurasan valîsi

Abdullah ibni Tahir « **وَاللَّهُ يُضَاعِفُ لِمَنْ يَشَاءُ** » ile bu âyetten Huseyn ibni Fadla

sormuştu, Huseyn ona adl ile ancak mâseâ, fadl ile ise Allahın dilediği kadar vardır diye cevap verdi,

bunun üzerine Abdullah Huseynin başını öptü, bunun mensuh olduğuna dair İbni Abbastan söylenen söz

sahih değildir. (Sûrei Tura bak « **كُلُّ أَمْرٍ بِمَا كَسَبَ رَهِينٌ** » cumhur indinde bu

muhkemdir, İbni atıyye bunu şöyle tahkık eder. Bence bu âyette tahrir şöyledir: ma'nânın mihveri «

لِلْإِنْسَانِ » daki lâmdır. İnsanın « **لِي كَذَا** = şü benimdir» demeğe hakkı olan şey'i tahkık

ettiğin zaman onu ancak sa'yinden ibaret bulursun, ondan başka bir şefaaf veya salih bir peder veya salih

bir evlâd riayeti ile veya hasenatı katlamak veya mahzı fadl-ü merhamet kasdiyle olanlar hep merhamettir.

Onların hiç biri insanın kendinin değildir. Ona hakikaten benim demeğe salâhiyyeti yoktur, ancak hakikate

ilhak ile mecaz olarak söylenebilir **أَه**. Bunun hasılı lâmin ihtisas veya istihkak ma'nâsına olması, kasrın

da ona müteveccih bulunmasıdır. Türkçemizde bu ma'nâyı andıran bir mesel vardır, ilden gelen.. öğün

olmaz o da vaktında gelmez derler. Mâseâdaki « **مَا** » masdariyyedir, sa'y demektir, sa'y ettiği ma'nâsına

mevsule olması ihtimali de melhuz ise de o umumiyetle sadık olmaz. Zira her sa'y ettiği insanın olmaz.

İnsanın olan ancak sa'yidir. 40. ﴿ **وَأَنَّ سَعْيَهُ سَوْفَ يُرَىٰ** ﴾ Ve hakikat sa'yi yarın

görülecektir - Kıyamet günü defterinde görülecek ve miyzanına konulacaktır. Ya'ni sa'yi boşa gitmez, fakat

onun semeresini pişin ve filhal görmeğe kalkışmamalıdır. O ileride görülecektir. 41.

﴿ **ثُمَّ يُجْزَىٰ الْجَزَاءَ الْآوْفَىٰ** ﴾ Sonra ona en dolgun karşılık verilecektir. - Bu suretle

insanın istikbali sa'yinin mâhasali olacak demektir. Fakat bu âlemde bir çok güzel sa'iyelerin boşa

gittiği

Sh:»4611

görülüp dururken bu değerli karşılığı kim te'min edecek? denirse 42.

﴿ **وَأَنَّ إِلَىٰ رَبِّكَ الْمُنْتَهَىٰ** ﴾ bu da bir hakikat ki intihâ rabbınadır - nihayet rabbına

gidilecektir. Bütün halk sonunda dönüp ona varır, onun huzuruna haşr-u ihzar olunur, işte o vakit o tam

﴿وَأَنَّهُ هُوَ أَضْحَكَ وَأَبْكَى﴾ ve hakikat ceza da hakkalyakîn olur. Evvel odur âhir o 43.

güldüren ve ağlatan odur - hayatın tecelliyatından iki mütekebil halet ki biri neş'e nişanesi, biri elem, biri

muhtirai sevab, biri muhtirai l'kab, biri Cenneti andırır, biri Cehennem, biri cilvei cemaal biri cilvei celâldir.

44. ﴿وَأَنَّهُ هُوَ أَمَاتَ وَأَحْيَا﴾ Ve hakikat öldüren ve dirilten de odur. -Başkası değil 45.

﴿وَأَنَّهُ خَلَقَ الذَّكَرَ وَالْأُنثَى﴾ ve hakikat erkek ve dişi iki eşi

yaratan da odur. - Gerek insanlardan ve gerek hayvanlardan erkek ve dişi bütün çiftleri o halk etmektedir.

46. ﴿إِذَا تُمْنَى﴾ Bir nutfeden ﴿مِنْ نُطْفَةٍ﴾ döküldüğü zaman - ya'ni rahime atıldığı

zaman. Demek ki tabiate dilediği tenevvü verip dilediği mütekebilâtı yaratıyor ve bunları ondan başkası

yapamaz. 47. ﴿وَأَنَّ عَلَيْهِ النَّشَأَ الْآخِرَى﴾ Ve hakikat bu ki diğer neş'et de onun

u'hdesindedir. - Ölümden sonraki Âhret neş'etini de o teahhüd eylemiştir, o yapacak, iyiliklerin ve

kötülüklerin ceza ve mükâfatını o verecektir. Binaenaleyh onu inkâr da ma'nâ yoktur. Bütün bu çift hilkatler

bu Dünyanın bir Âhreti bulunduğuna delâlet edip durmaktadır. 48.

﴿وَأَنَّهُ هُوَ أَغْنَىٰ وَأَقْنَىٰ﴾ Ve hakikat odur iğna ve ikna eden - fakiri zengin edip

sermayelendiren, fakir olan bir kulunu ihtiyacdan kurtarıp sermayedar eden, yâhud hoşnud eyliyen ki «

﴿وَوَجَدَكَ عَائِلًا فَأَغْنَىٰ﴾ buyurulması da bu cümledendir.

Sh:»4612

49. ﴿وَأَنَّهُ هُوَ رَبُّ الشَّعْرَى﴾ Ve hakikat bu ki odur Şi'ranın rabbi -

Şİ'RA, esasen zikrâ vezninde şuur ma'nâsına masdar olup Semânın kadri evvel kevakibinden en parlak

iki yıldıza isim olmuştur. Kadri evvel kevkeblerinden Şi'râ namıyla iki yıldız vardır, birine Şi'rayı yemânî veya

Abûr, birine de Şi'rayı şamî veya gumeysâ denilir. Şi'rayı yemanî burcların en güzeli olan Cevzade «

كَلْبُ الْجَبَّارِ» denilen suretin arkasında tâbî addedilerek «الْجَبَّارِ» dahi denilen kelbi

ekber de, Şi'rayı şamî de kelbi asgardadır. Şi'rayı yemânî Semânın en parlak yıldızıdır, burada «

الشَّعْرَى» bununla tefsir olunmuştur. Zira mutlak olarak «الشَّعْرَى» denilince ma'hud ve

mütebadir olan odur. Çünkü en parlak olmakla ma'lûm olan o olduğu gibi cahiliyyede ona teabbüd de

edilmiştir. Süddî demiştir ki: Himyer ve Huzaa ona taparlardı. Alûsînin kaydettiği vechile diğerleri de

demiştir ki onu ilk evvel ma'bud edinen Ebû kebşe olmuştu, Huzaadan veya reisleri olup ismi vahz ibni

Galib idi. Onun için müşrikler Hazreti Peygambere «İbni ebî kebşe» diyorlar, putlara ibadet hususunda

kavmına muhalefet etmiş olmak itibariyle ona benzetiyorlardı. Ba'zıları onu Peygamberin atası tarafından

dedelerinin birisi olduğunu ve kişinin her sıfatı atalarının birinden geldiğine kail olup filân damar filâna

çekmiş dediklerini söylemiştir. Peygamberin anası tarafından dedesi Vehb ibni Abdi menafın künyesi

olduğu da söylenmiş, mürdıası Halîmei Sa'diyyenin zevcinin künyesi olduğu da söylenmiştir. Hasılı

Arablarda Şi'raya tazîm ve âlemde onun te'sirine itikad edenler bulunduğu ve

Sh:»4613

tulûu zamanında mugayyebata dair sözler söyledikleri cihette burada bilhassa Şi'raya izafetle rabbüşşi'râ

buyurulurak Şi'ranın rabb değil, merbub olduğu gösterilip o itikadları ibtal edilmiş, şi'raya değil, şi'ranın

rabbına ibadet edilmesi lüzumu anlatılmıştır. Bunun üzerine inzar ifâde etmek üzere buyuruluyor ki 50.

﴿وَأَنَّهُ أَهْلَكَ عَادًا الْأُولَى﴾ ve hakikat o ihlâk etti Âdi ûlâyı - ya'ni eski Âd kavmini ki

Nuh kavmindan sonra helâk edilen kavmi Hûddur. Bu ma'nâca buna ûlâ denilmesi sonraki akvama

nazaran olup öteden beri gelen kıdemli Âd demek olur. Ba'zıları Âdi ulâ birinci Âd demek olup Âdî uhrâ

mukabili olduğunu söylemişlerdir ki zâhir olan da budur. Âdi uhrâ hakkında ihtilâf edilmiştir. Zemahşerî Âdi

ûlâ kavmi Hud, Âdi uhrâ İrem demiştir. Lâkin İrem de helâk edilmiş olduğundan burada ûlâ tahsisinin

faidesi zâhir olmaz. Müberred, Âdi uhrâ Semûddur demiş, Taberî Âdi uhrâ Mekke'de Amalika ile beraber

olan Benû lukaym ibni hüzaldir demiş, Amâlikaya Cebbarîn denildiği cihette Âdi uhrâ, cebbarlar idi denilen

kavil de buna yakındır, ba'zıları da Âdi ûlâ, Âd ibni İrem ibni Avf ibni Sam ibni Nuh evlâdıdır. Âdi uhrâda Âdi

ûlâ evlâdındandır demişler ki bu bize hepsinden akreb geliyor. Zira Âd içinden Hazreti Hûde iman etmiş

olanların kurtarıldıkları sûrei Hûdda geçmiş idi. Şu halde Âdi ûlâ Hazreti Hûda iman etmeyip eski

hallerinde inad ile helâk olanlar, Âdi uhrâ da iman ile neş'eti uhrâ iktisab etmiş olanlar demek olur ve bu

ma'nâ Semûdda ve diğerlerinde de vardır. O suretle 51. ﴿وَتَمُودًا﴾ Semudu da helâk etti de

﴿فَمَا أَبْقَى﴾ hiç bırakmadı - ya'ni ne Adden ne Semuddan iman etmeyenlerin hiç birini

bırakmadı, günahlarını cezasız yanlarına bırakmadı 52. ﴿وَقَوْمَ نُوحٍ مِّنْ قَبْلُ﴾ daha evvel

de Nuh

Sh:»4614

kavmını helâk etmişti ﴿إِنَّهُمْ كَانُوا هُمْ أَظْلَمَ وَأَطْغَى﴾ çünkü onlar daha zâlim ve

daha azgın idiler, Nuh kavmı obirlerinden daha zâlim idiler, Hazreti Nuha pek çok eza ediyorlardı. Yâhud

diğer bir ma'nâ ile Âd, Semûd ve daha evvel kavmi Nuh, hep o helâk edilenler Kureyşten daha zâlim ve

daha azgın idiler 53. ﴿وَالْمُؤْتَفِكَةَ أَهْوَى﴾ Mü'tefikeyi de hâviyeye attı - hevâya kaldırıp

hâviyeye, yerin altına geçirdi, Mü'tefike, Lût kavminin altı üstüne gelen şehirleri, Sedûm ve saire diye tefsir

olunmuştur ki münkalibe, üstü altına gelmiş demektir. « فَجَعَلْنَا عَلِيَهَا سَافِلَهَا » Ebû

hayyan der ki her hangi bir inkılâb ile mesakin ve emakini alt üst olan her memleket murad olunmak

ihtimali de bulunduğu söylenmiştir. 54. ﴿فَغَشَّيْهَا مَاغَشَّيْتُ﴾ attı da ona ne sardırđı ise sardırđı

- bu ifade onlara inen azâbı tehvil içindir. Bunlardan kesbi beşerin hiç alâkası olmayacak mücerred afatı

Semâviyyeyi anlamamalı, insanların kesb ve zünublarına terettüb eden felâketleri anlamalıdır. Netekim

şöyle buyuruluyor:

55. ﴿فَبَايَ الْآءِ رَبِّكَ تَتَمَارَى﴾ Şimdi rabbının hangi ni'metlerinde şekk edersin?

- Ey insan! Bu hitabın bilhassa Peygambere olması melhuz ise de hitab şanından olan mutlak insana hitab

olması daha muvafıktır.

الآءِ

, niam ma'nâsına cemi'dir. Müfredi ilyün, elyün, elen, ilen ve elvün dür. Burada nıkmet dahi

zikredilmiş olduğu halde zikr olunanların hepsine ni'met itlak edilmesi, nıkmetlerin ihtarı dahi ehli iyman ve

erbabı ukul için ibret alınarak istifade edilecek va'z-u nasihat olmak i'tibariyle bir ni'met demek olduğunu

anlatır. Bununla beraber istifhamın sevkında ve « فَاءِ » ile makablindeki helâk tezkirlerine tertibinde şekk

ile nankörlük edenlere karşı mühim bir inzar

Sh:»4615

ma'nâsıda vardır. Onun için buyuruluyor ki 56. ﴿هَذَا﴾ bu - beyan «

« أَمْ لَمْ يُنَبَّأْ بِمَا فِي صُحُفِ مُوسَىٰ وَإِبْرَاهِيمَ » den beri haber verilenler

﴿نَذِيرٌ مِنَ النُّذُرِ الْأُولَىٰ﴾ evvelki inzarlardan bir inzardır - evvelki Peygamberlerin

inzarları cümlesinden veya onlar kabîlinden bir inzardır. Bu ma'nâca nezîr, inzar ma'nâsına masdardır,

münzir ma'nâsına sıfat olursa « هَذَا » Peygamberi göstermiş olur. Ya'ni bu Kur'anı getiren Muhammed

sallallahü aleyhi vesellem o Musâ ve İbrahim gibi evvelki Peygamberler cümlesinden bir Peygamberdir.

Verdiği haberler muhakkak olacaktır. « هَذَا », Kur'ana işaret olmak melhuz olduğu gibi bilhassa şu

habere işaret olmak da muhtemeldir. 57. ﴿أَزِفَتِ الْأَازِفَةُ﴾ âzife yaklaştı -

AZİFE, yaklaşan, yaklaşacak olan, yaklaşmakta bulunan demek olup Kıyametin isimlerindedir. Ya'ni «

« اقْتَرَبَتِ السَّاعَةُ » diye yaklaşmak vasfıyla muttasif bulunan vakt-u saat günden güne

yaklaşmakta 58. ﴿لَيْسَ لَهَا مِنْ دُونِ اللَّهِ كَاشِفَةٌ﴾ ona Allahdan başka keşf

edecek bir kudret yoktur. - Ya'ni onun ıztırabatını, haillelerini Allahdan başka açacak, defi' veya refedecek

hiç bir kuvvet ve kudret yoktur. Yâhud onun ne zaman ve nasıl olacağını Allahdan başka keşf ederek

bilecek kimse yoktur. 59. ﴿أَفَمِنْ هَذَا الْحَدِيثِ تَعْجَبُونَ﴾ Şimdi siz bu kelâmdan mı

teaccüb ediyorsunuz - ya'ni bunları anlatan Kur'anı teaccüb ediyorsunuz? İnanılmıyacak gibi acib

görüyorsunuz? 60. ﴿وَتَضْحَكُونَ﴾ ve gülüyorsunuz? -eğlence yerine tutuyorsunuz?

﴿وَلَا تَبْكُونَ﴾ de ağlamıyorsunuz? - inzarlarının dehşetinden ve halinizin vehametinden

dolayı ağlamıyorsunuz? 61. ﴿وَأَنْتُمْ سَامِدُونَ﴾ -

Sh:»4616

SÜMUD, kafa tutmak, kibirlenip somurtmak ve sersem olmak, oynamıp eğlenmek, çalıp oynamak ve

teğannî eylemek ma'nâlarına gelir. Buna göre burada da muhtelif ma'nâlar ifade eder. Ya'ni

ağlamıyorsunuz da çalıp oynuyormusunuz veya eğleniyormusunuz? Veya hayran hayran sersem sersem

duruyormusunuz? ve yâhud sizmi kafa tutuyorsunuz? Ey gafiller! 62. «SECDE AYETİDİR»

﴿فَاسْجُدُوا لِلَّهِ وَاعْبُدُوا﴾ haydin şimdi Allaha secdeye kapanın ve ibadet

edin - hakikaten ibadet ve kulluk edin Boş temennîlerle vakit geçirmeyin.

Burada ekser ehli ilim indinde secde vardır. Balâda İbni Mes'uddan nakl edildiği üzere Resulullahın secde ettiği Buharî ve Müslim ve sair sîhahta varid olmuştur. Bir de İbni merduye ve Sünende Beyhekî ibni

Ömerden şöyle tahrir etmişlerdir: İbni Ömer radiyallahü anhüma demiştir ki Resulullah sallâllahü aleyhi

vesellem bize namaz kıldırdı « النَّجْمِ » okudu bizimle secde etti ve secdeyi uzattı, kezalik Hazreti

Ömer de secde etmiştir, Alûsînin kaydî vechile Said ibni Mensur, Sebreden şöyle tahrir eylemiştir: dedi ki:

Ömer İbnihattab bize sabah namazını kıldırdı, birinci rek'atta sûrei Yusüfü okudu sonra ikincide «

وَ النَّجْمِ » sûresini okudu, hemen secde etti, sonra kalktı « إِذَا زُلْزِلَتْ » okudu sonra rükû' etti

اهـ

Burada sûrei «Necm» bitti, bunu sûrei «Kamer» ta'kiyb ediyor: